

1	juli	1995	Winters: van weeskinderen en paardenvolk
8	juli	1995	Beursken: boeren met smalle beurzen
15	juli	1995	Vaags: van slotvoogd tot bakker
9	september	1995	De vreemde verdwijning van een Aaltenaar
16	september	1995	Van Uum: volk uit het Duitse Uedem
23	september	1995	Gerrit Komrij heet naar Schotse dominee
27	september	1995	Naam Vardink in Nederland uitgestorven
30	september	1995	De Duitse wortels van Petten-Heesen
7	oktober	1995	Erinkveld in Achterhoek terug van weggeweest
14	oktober	1995	Familiewapens: oppassen geblazen
21	oktober	1995	Het grote monnikenwerk van Jan Bolder
28	oktober	1995	Loohuis: huis bij het bos
4	november	1995	Wolsing, één telg bleef spoorloos
11	november	1995	Horsting: lang, smal en geduldig
18	november	1995	Berenschot: van fotomodel tot generaal
25	november	1995	Manshot: van droebel tot familienaam
2	december	1995	De Planten-familie grossiert in medici
9	december	1995	Nienhuis-tak door toeval opgespoord
16	december	1995	Garben: van deserteur tot mensenredder
23	december	1995	Café in Velswijk stamhuis van familie Kumeling
30	december	1995	Van Nispen: van lakenhandelaar tot rentmeester

Winters: van weeskinderen en paardenvolk

**WORTELS
IN DE
ACHTERHOEK**

Rubriek over
familie- en
boerderijnamen
door Henk
Harmsen
Aanvullingen en
suggesties: 05437
72603

Elk jaar in de perentijd speelde zich in Warm bij Etten een merkwaardig tafereel af. De nonnen uit Emmerik kwamen met een groep weeskinderen naar het Wintershuus, waar de kinderen vrijelijk peren mochten plukken van een grote boom, de 'wezenboom' genaamd. Tot rond 1930 is van dit oude recht gebruik gemaakt, zo vertelt de 71-jarige familie-

ADVERTENTIE

DEKKLEDENVERHUUR

Struik

Hannoverstraat 1 Deventer, t.o. auto-eiland
tel. 05700-23270 fax 05700-28820

genealoog Jan Winters. Zijn oudershuis was eeuwenlang een pachtgoed van het Weeshuis in Emmerik.

Ook de Oldenhof in Etten was van het Emmerikse Weeshuis. Eens per jaar kwam het bestuur van die instelling de pacht innen en de boerderijen bekijken. In een koets zaten dan de notabele bestuursleden onder wie de burgemeester van Emmerik en een oude apotheker.

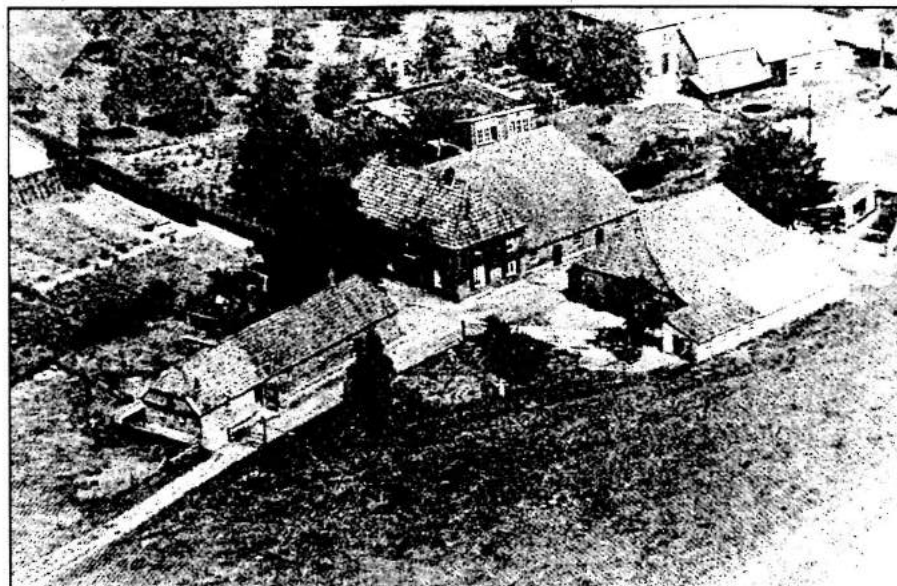
Ze gebruikten het middagmaal het ene jaar bij Wintershuus, het andere jaar bij Oldenhof, natuurlijk in de beste kamer. Jan herinnert zich nog levendig hoe de deftige oude apotheker door de tuin liep en de kruidentuin van zijn Jan-eume prees met de woorden „je reinste apotheke.”

De pacht in 1797 bestond uit een voer turf, de helft van de appeloogst en 180 'hollandse guldens'. Een prachtige bron voor de familiegeschiedenis zou het perkamenten pachtcontract zijn geweest, dat vanaf 1746 op Wintershuus tot 1938 werd bijgehouden.

De rentmeester van Emmerik leende het document voor de geschiedschrijving, maar zowel hij als het perkamenten boek kwamen nooit terug, vermoedelijk ten gevolge van het zware bombardement van Emmerik.

Onteigend

Het is vreemd gegaan met het Wintershuus. Na de oorlog werd de hoeve onteigend als vijandelijk vermogen en de pacht ging voortaan naar de Nederlandse staat. Het Wintershuus brandde

♦ De boerderij Wintershuus in Warm, op bakhuus en varkensschuur (vooraan) na afgebrand in 1958. (Lucht Foto Nederland)

op 13 januari 1958 af. Prompt de volgende morgen kwam er een brief van de staat met het bericht dat de onverzekerde boerderij was teruggegeven aan het Weeshuis. Dat was wrang, zegt Jan Winters, want het Weeshuis kon als liefdadige instelling het geld ook wel gebruiken.

Jan en Thea Winters trokken een jaar later na een staatsboerderij in Ens in de Noord-Oostpolder, waar ze burens werden van de ouders van Elfstedenkampioen Evert van Benthem. Ze boerden er dertig jaar en wonen nu in Vars-

selder. Jongste zoon Ton nam het bedrijf in Ens over.

Wessel

De familienaam Winters gaat in rechte lijn terug tot Wessel, geboren rond 1648 en in 1669 gehuwd met Trijntje Killer (uit Kilder?). Omdat de familienaam eerder al in Elten voorkomt, is het mogelijk dat hij daar vandaan kwam. De eerste generaties moeten we zoeken op de boerderij Hanevoorde, ook genoemd Henferden of De Kempe, in Klein-Azewijn, in de volksmond nog beter bekend als de 'olde botterfabriek'. In manne-

lijke lijn komen we daar achter-eenvolgens Otto (1671) en Gerrit (1720) tegen. In 1728 wordt het Wintershuus in Warm van het Weeshuis in Emmerik gepacht. Zoon Henricus (1756) boert hier en heeft een honkvast nageslacht, want na hem zien we op deze huisplaats Gerrit (1795), Joannes (1833), Albertus (1886) en als laatste de genealoog Johannes (Jan, 1924). Omdat hij als familienes-tor altijd op het oudershuis heeft gewoond, wordt hij 'Jan van Huus' genoemd. Hij is getrouwd met Theodora (Thea) Tiemessen, afkomstig van boerderij De Meeste-

rij in Etten. Van de diverse Winters-takken noemen de dorp-Ettense tak met Willem, armmeester, die de pastoor van Etten in 1787 vroeg de opbrengst van de 'klingelbuul' te mogen bestemmen voor de r.k. armen, en J. Winters, die in 1795 betrokken was bij een actie om de Ettense kerk in roomse handen terug te krijgen, hetgeen niet lukte.

In de Slangenburg en Hengelo zitten aanverwante Winterstakken. Een relatie met het Wintershuus bij Kevelaer in Duitsland is nog onzeker. Een oud-oom vertrok in 1860 naar Amerika, maar van die tak is tot dusver nog weinig vernomen. Anders is het met de eigen tak, die op 18 april 1993 een reünie hield. Bij die gelegenheid stelde Jan Winters een aantal mappen over de familiehistorie samen. Daarin staat dat ene Hendrik, broer van stamvader Gerrit, bode was van de graaf van den Bergh. Hij moest boodschappen wegbrengen en mocht de vertellingen onderweg declareren. Hij ging in de jaren 1748-1749 onedr andere naar Boxmeer, Emmerik en Arnhem. Tekende hij eerst met een soort zandloper, later kon hij met enige moeite zijn initialen zetten.

De Wintersen zijn een echt paardenvolk. Vooral grootvader Jan, die in Warm een hengstenhouderij had. Hij ging in 1888 te voet naar Oldenburg in Duitsland om voor 800 gulden een anderhalf-jarige witte hengst Hugo te kopen. Een tocht van drie weken. Hij at op de terugweg bij zijn vriend Avenarius in Ruurlo, maar liet zich niet tot overnachten verleiden. „Hanne wacht mien”, sprak de man uit Warm, en ging weer op pad.

9-1 Juli 1995

Rubriek over familie- en boerderij-namen door Henk Harmsen. Aanvullingen en suggesties: 05437-72603.

Bernardus Beursken (1882-1956) uit Didam, mede-oprichter van de schutterij Sint Antonius in Nieuw-Dijk, was een ware levensgenieter. In 1923 ver-

ADVERTENTIE

Heb jij hem al in huis?

Vraag aan die studiegids 95/96.
Bel ons centrale infonummer 08340 63937.

doc

Dagopleidingen/avondopleidingen

Beursken: boeren met smalle beurzen

trok hij als vrijgezel met het gezin van zijn broer Martinus (1876-1925) naar Vermilion in Ohio, Verenigde Staten, waar hij 'boertje' werd genoemd. Zijn laatste wens was dat bij zijn overlijden na een korte rouw een groot feest moest worden georganiseerd. Die wens werd inderdaad vervuld.

Het is een aardige anekdote, een van de vele in het prachtige familieboek Beursken, een naam die in Didam en omgeving veel voorkomt. Jan Beursken stelde eind 1990 na een uitvoerig onderzoek dit forse boek samen, nadat hij de stamboomgegevens zag, die zijn neef Theo uit Zevenaar had verzameld. Het boek ging de wereld over, want er wonen familietaken in Amerika, Canada, Duitsland, Zwitserland en Zuid-Afrika. Ongeveer half Nieuw-Dijk komt in het boek voor.

Bij de volkstelling van 1947 kwam de naam Beurskens in Nederland 914 keer voor, het meest in de omgeving van Venlo-Tegelen. Waarschijnlijk zijn ze allemaal met elkaar verwant. De Didamse tak komt uit Helden in Limburg en mogelijk is stamvader Jacobus Beurskens (1766-1855) meegekomen met enkele andere Heldenaren, o.a. Jacobus Klutman (1748-1824), die in Babberich schaapherder werd (zie onze aflevering van 29 oktober 1994).

Leeftijdgenoot Hannes Jansen uit

♦ Jan Beursken (bijgenaamd Simon, 1858-1941) en zijn vrouw Hentje Scholten (1869-1939) in 1921, de grootouders van genealogen Jan en Theo Beursken. (Repro Hans Groene)

Helden (1766-1843) vestigde zich in die zelfde tijd rond 1800 in Zevenaar. Mogelijk zijn de Heldenaren als soldaat in de tijd van Napoleon in deze streek beland en getrouwd, maar voor dienstplichtigen zijn ze wel wat oud. Ook kan de trek van Helden naar de Liemers zijn ontstaan doordat een landheer zowel hier als in Noord-Limburg bezittingen had; Helden was destijds Gelders.

Betekenis

Het blijkt dat in Didam de naam Beurskens via Beurskes in Beursken is veranderd. In 1947 kwam Beursken in Nederland 62 maal voor, waarvan 44 maal in Didam.

De uitgang -ken lijkt Brabants of Vlaams, maar de naamsbetekenis is onzeker (man met de kleine beurs?) Het waren volgens akten altijd 'eigenwerkdöenden' (boeren). Er komen ook nog allerlei varianten van de naam voor zoals Beursgens en Beurkens. De Beursken(s)-stamboom gaat terug tot Johannes Beurskens, waarschijnlijk geboren in Kessel rond 1613. Tot aan de genealoog treffen we in mannelijke lijn vervolgens aan Wilhelmus (overleden in Kessel 1721), Joachim (1684-1758), Martinus (1730-1811), Jacobus (1766-1855), Martinus (1805-1892), Gradus (1833-1922), Johannes (1858-1941), Hendrikus (geb.

1902, woont in Kelsehof Didam) en ten slotte Jan (geb. 1948). De vader van neef Theo (geb. 1950) is Wilhelmus (1912-1985). De grote verspreiding van de familie in de gemeente Didam is vooral terug te voeren op Gradus (1833-1922), die veertien kinderen had uit twee huwelijken. Van hem wordt verteld dat hij een kwart van Nieuw-Dijk bezat: veel gronden en vier boerderijen, waaronder de Geulecamp. Zijn aartsvaderlijk portret staat op de omslag van het familieboek: de man in zijn beste pak, breeduit gezeten op een keukenstoel op het erf. Het boek wordt ingeleid door een dialectgedicht van Didamse

Lenie Lucassen en haast onleesbare oude akten zijn fraai gecalligrafeerd door Astrid, de vrouw van Jan Beursken.

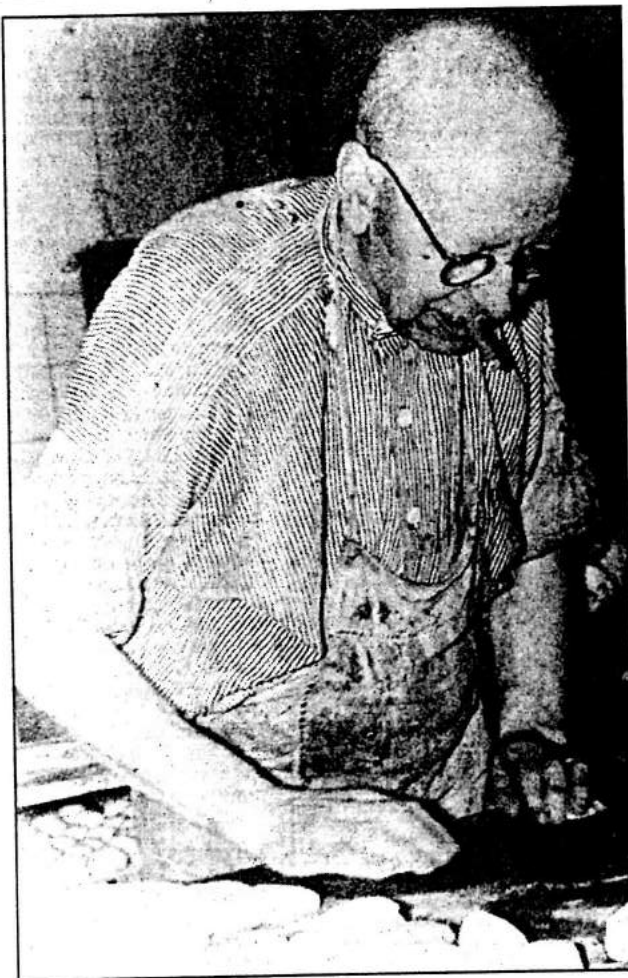
Pleegkind

Bladerend in het ruim 380 pagina's dikke familieboek 'Van Beurskens tot Beursken, tussen Helden en Didam' komen we de aardigste bijzonderheden tegen. Bijvoorbeeld dat de keukentafel van Martinus Beursken in 1864 volgens de boedelbeschrijving 75 cent waard was. Marie (geb. 1894) in Wehl wist niet beter dan dat ze Thijssen heette, maar werd door haar schooljuf Kleinhesselink genoemd. Toen ze thuis uitleg vroeg hoorde ze dat ze een pleegkind was.

Vooral de gewone menselijke dingen maken een familieboek als dit zo smeutig. Zoals de wetenschap dat Anna Beursken (1895-1970), die graag breide, en haar rustige man Herman Coossen, die als boer het meeste vervoer per kruiwagen deed, de gewoonte hadden om voor het slapen gaan nog gebakken aardappelen te eten. Of het gezond was? Hij werd 87 jaar, zij 75.

Jan wil zijn familieonderzoek nog verder voortzetten en zoekt nu contact met mensen die gegevens hebben over de namen Hageman (van zijn moeder) en Wenneker (van zijn vrouw). Evt. reacties via bovenstaand telefoonnummer.

QD 8/07-1995

♦ Hendrik Willem Vaags, de opa van de huidige bakker Henk Vaags, bij het maken van beschootbollen. (Repro Hans Groene)

Vaags: van slotvoogd tot bakker

Rubriek over boerderij- en familienamen
Voor aanvullingen en suggesties:
08346 62734

Wie Vaags zegt, zegt Aalten en zegt bakkers. Toch zijn het niet altijd bakkers geweest. In 't Heuksken in Aalten beoefenden ze oorspronkelijk het kuipersvak. Van Peter ('Peterus') Vaags, die in 1813 de kuiperij van zijn baas en schoonvader A. Oberink overnam, gingen zes zoons later ook in het vak. Toen rond 1875 de zinken emmers en teilen opkwamen, viel met het maken van houten kuipen echter geen brood meer te verdienen. Een kleinzoon ging dit toen zelf bakken. Hij richtte in 1885 in 't Heuksken (Hoekstraat) een bakkerij op, nu juist 110 jaar geleden. Peter Vaags werd stamvader van de grootste familietak; van hem waren bij het opmaken van een stamboom in 1959 al 102 nakomelingen bekend, o.a. ook bakker Vaags van de Haartsestraat, nu bakkerij Van Asselt.

In 1715 trouwde in Aalten ene

Derk-Jan Voogedes uit Bocholt met Hanna Degenaars. Hun zoon Jannes Petrus, geboren in 1718, wordt Vaags genoemd. Nakomeling en kerkmeester Peter Voogts werd in het Aaltense begraafboek van 1782 als eerste Vaags genoemd. Ook al zijn kinderen werden als Vaags ingescheven. Van hem stammen alle nu levende Vaagsen af. Van hen woonde in 1959 nog liefst 40,5 procent in Aalten. Vandaar dat de vele families door bijnamen uit elkaar werden gehouden. Zo kenden men o.a. Vaoks van 't Heuksken, Doven Vaoks, Kuperken Vaoks, Vaoks van de Veemarkt, Trepkes Vaoks, Vaoks van de Kruusstraote en Crisis Vaoks.

Bomen

De familiegenealogie van 1959, gemaakt door P.B. Vaags uit Geleen, was een jaar later aanleiding tot het houden van een reünie, waarbij in het Walfort vier 'Vaags-bomen' werden geplant, twee eiken en twee beuken. Volgens genealoog Piet, nu wonend in Eerbeek, is een van de bomen helaas doodgegaan en gekapt. Bakker H.W. Vaags van 't Heuksken (foto)

was mede-organisator van die reünie. De vier bomen stonden voor de vier hoofdtakken van de Aaltense Vaagsen: resp. Peterus Gerhardus, Harmen Jan, Jan en Bernardus. Hun voorletters P, H, J en B vormen ook de basis voor het systeem in de stamboom vanaf 1810. Peterus Gerhardus was kuiper, Harmen Jan was borstelmaaker, Jan (stamvader van Vaoks van de Veemarkt en Vaoks van de Kruusstraote) was bakker en Bernardus schoenmaker/gemeentebode. Van Bernardus stammen ook de fabrikanten van de vroegere tabakspijpenfabriek Becking en Vaags in Aalten af.

Wat de merkwaardige achternaam betreft schrijft de familiegenealoog dat deze vanouds op allerlei manieren werd geschreven: als Vaagt, Voegts, Voogts, Voogedes, Vaagts, enz. De naam kan verband houden met het woord voogd of (be)waker. In Bocholt hadden ze een adellijk goed en ene Jan Vogt was ridder. Aan de boerderij Kolks in Vardingholt bij Bocholt zat het familiewapen, dat een vleugel vertoont. In de stad Bocholt heette een van de vestingstorens Vogts Turm. In de jaren vijftig overleed in Bocholt de laatste drager van de naam Vagedes.

Onzeker

In oude trouwboeken uit de zestiende tot achttiende eeuw komen ook op Vaags lijkende namen voor in Doesburg, Zutphen, Dinxperlo, Winterswijk, Groenlo en Beek-Ubbergen, maar het ver-

band met Bocholt-Aalten is onzeker. Daarnaast ontving Aaltenaar E. Smilda, die in 'Archief' van 1968 een stuk over de Vaagsen schreef, destijds daarop een reactie uit Brussel. Ene mejuffrouw Jola Peppinck wist vanuit de Belgen hoofdstad te melden dat de naam Vaegts of Voogts al in 1637 en 1638 voorkomt in het Rechterlijk Archief van Bredevoort; ene Johan Vaegts of Voogts was er soldaat. Elders wordt vermeld dat hij uit het verre Osnabrugge (Osnabrück) kwam, zodat ook van hem een eventuele band met Bocholt-Aalten verre van zeker of waarschijnlijk is. In 1959 kwam de naam verder voor in Canada, Rhodesia, Zuid-Afrika en Noorwegen.

Dit is voorlopig de laatste aflevering van deze rubriek.

ADVERTENTIE

**Wie
kan nog
zonder?**

Vraag aan die studiegids 95/96.
Bel ons centrale infonummer 083-40 63937.

doc

Dagopleidingen/vanonderpleidingen

ADVERTENTIE

LASTECHNIEK

Struik

Hannoverstraat 1 Deventer, t.o. auto-eland
tel. 05700-23270 fax 05700-28820

9D 15/07-1995

Twee eeuwen lang speelde de familie Van Herwaarden een belangrijke rol in Aalten. De opeenvolgende koperslagers werkten zich zodanig op dat ze behoorden tot de aanzienlijken van het dorp. Maar er bleef toch altijd een waas van geheimzinnigheid hangen rond de koperslagerij aan de Peperstraat, sinds de mysterieuze verdwijning in 1766 van de beoogde bedrijfsopvolger Willem van Herwaarden.

Door louter toeval kwam de Aaltense amateur-historicus Evert Smilda in de zestiger jaren in het bezit van de familiepapieren van het geslacht Van Herwaarden. Deze bleken zo volledig en zoveel aardige details te bevatten, dat Smilda besloot er een boekje over te maken dat in 1964 verscheen onder de titel 'Twee eeuwen tussen Es en Slinge'.

Het vrij tragische verhaal van Van Herwaarden begint als de Aaltense Berendina van Isendoorn, dochter van een aanzienlijke familie, naar Amsterdam trekt omdat Aalten haar te klein is. In 1725 trouwt ze met de koperslager Everhard van Herwaarden. Waar die precies vandaan komt is niet bekend. Het leven in de hoofdstad valt haar zwaar tegen. Ze keert terug naar Aalten en neemt Everhard mee. Het paar gaat inwonen bij vader Abraham van Isendoorn. Everhard vat zijn beroep van koperslager op en werkt daarnaast als boer. Hij is een harde werker en een opvallende figuur in de Aaltense gemeenschap. In 1727

De vreemde verdwijning van een Aaltenaar

Rubriek over boerderij- en familienamen, door Henk Harmsen
Aanvullingen en suggesties:
05437-72603

wordt de eerste zoon Willem geboren. Op hem is alle hoop gevestigd voor overname van het bedrijf, want het was in die dagen vrij gebruikelijk dat de oudste zoon het werk van de vader voortzette. In 1742 vestigt het gezin Van Herwaarden, dat dan vier kinderen telt, zich in de Peperstraat, een eeuwenoud, druk en gezellig straatje bij de Markt in Aalten.

Donkere nacht

De familiehistorie neemt een rare wending, als in een donkere nacht in 1766 Willem midden in de nacht opstaat, wat spulletjes samenpakt, de goede lakense jas van zijn broer aantrekt en stilte uit zijn ouderlijk huis wegslipt.

Het gerucht verspreidt zich snel in Aalten. Vader Evert probeert het de kop in te drukken door te

vertellen dat zijn zoon 'op reis' is gegaan. Maar als moeder Berendina in december 1768 overlijdt, valt het op dat Willem op de begrafenis ontbreekt. Everhard moet intussen alle werk alleen doen en overlijdt in januari 1776. De zaak wordt toch voortgezet, want in 1779 komt kleinzoon Jacobus uit Naarden naar Aalten. Dit in afwachting van de mogelijk terugkomst van de verdwenen Willem. Als Jacobus in 1780 meerderjarig wordt, koopt hij het pand. Hij blijkt een hard werker en goed zakenman.

Er wordt nog altijd rekening mee gehouden dat Willem ieder moment weer thuis kan komen. Als bijvoorbeeld buurtmeester Jan Evers in 1784 in verband met de troebelen in de republiek een lijst opstelt van alle weerbare mannen van 18 tot 50 jaar, wordt ook Willem op die lijst gezet. Niemand komt op het idee dat de spoorloos verdwenen man de vijftig allang gepasseerd moet zijn! Maar in 1802 gaat men er toch langzaam rekening mee houden dat Willem dood is. Zijn bezit wordt verdeeld, maar: mocht hij toch nog opduiken, dan moet het geld worden terugbetaald. Uit de 'nalatenschap' wordt de meegenomen jas van zijn broer alsnog afgerekend.

Boef

Koperslager Jacobus trouwt in 1789 met Metta te Kulve uit Winterswijk. Hun eerste zoon is Jacob

♦ Het voormalige pand van koperslagerij Van Herwaarden aan de Peperstraat in Aalten. (Repro Hans Groene)

Everhardus. Als bedrijfsopvolger blijkt de knaap alras ongeschikt, want men vindt hem een echte boef. Jacobus wordt in mei 1795 benoemd tot een van de vier leden van de voorlopige municipaliteit van Aalten, het gemeentebestuur naar Frans model. De anderen zijn medestraatbewoner Jan Evers, Jan Isaak Huinink en Peter Evers als president.

Maar de functie valt Jacobus lelijk tegen, want de Aaltense burgers geven het viertal de schuld van het uitblijven van vergoedingen voor de Franse inkwartieringen. Als er in 1797 verkiezingen voor de municipaliteit komt, stelt hij zich dan ook niet herkiesbaar. De geschiedenis zal zich nu herhalen. De oudste zoon Jacob Ever-

hardus - de man die te boek staat als boef - trekt naar Amsterdam om het daar als koperslager te proberen, maar hij belandt in de goot. De tweede zoon Cornelis Bernardus (geb. 1769) blijkt nauwelijks belangstelling voor de zaak te hebben.

Jacobus heeft veel tegenslag: van zijn elf kinderen overlijden de meeste en als hij 63 is heeft hij nog geen opvolger. Weer komt er een jonge koperslager uit het westen des lands als reddende engel: kleinzoon Jacob Hendrikus uit Weesp. Het is een zoon van Jacob Everhardus, die met zijn vrouw naar Suriname emigreert om een nieuw leven te beginnen. Ook zijn broer Cornelis lijkt het wel wat in Suriname. Jacob Everhardus

schrijft nu zijn zoon een brief waarin hij hem vraagt mee te komen. Dat gebeurt in 1837. En... de oude koperslager zit weer zonder opvolger.

Trek

Begin vorige eeuw moet er een grote trek van Nederland naar Suriname zijn geweest. De emigranten werden door de inboorlingen 'boeroes' (boeren) genoemd, aldus Smilda, en er wonen nog nazaten van hen in het voormalige rijkdeel.

Het geluk is trouwens niet met de emigranten Van Herwaarden. Na twee jaar sterft de ongehuwde Cornelis Bernardus aan een tropische ziekte en in 1845 verongelukt Jacob Everhardus, die veel schulden nalaat. De 85-jarige koperslager, inmiddels weduwnaar, ontvangt op 6 april 1846 de laatste brief van zijn kleinzoon overzee. Daarmee valt het doek voor de koperslagerij. De oude koperslager gaat terug naar Amsterdam, waar hij in 1854 overlijdt, 95 jaar oud. Bij de volkstelling van 1850 blijkt de familienaam Van Herwaarden in Aalten niet meer voor te komen.

Van Willem is nooit meer een kik vernomen. Dat zal ook wel niet meer gebeuren. Of het moet zijn dat iemand via de wonderlijke computer anno 1995 alsnog kan traceren of hij ooit nog ergens is opgedoken. Die kans lijkt minimaal.

G.D 9/09/1995

2766

Van Uum: volk uit het Duitse Uedem

In of rond 1933 vertrok Stephanus van Uem uit Gendringen naar Groenlo om er een café te beginnen. Zijn kleinzoon en naamgenoot werkt in 'Grolle' nog steeds in de horeca. In die hoedanigheid moet hij zijn naam nogal eens spellen. Die wordt bijna altijd fout geschreven en volle neven van vader heten merkwaardigerwijs Van Uum of Van Uhm. Dit alles was voor Stef reden om zich via een vragenrubriek te wenden tot de namendeskundige drs J. Coenen, die een en ander uitzocht.

Rubriek over familie- en boerderijnamen door Henk Harmsen
Aanvullingen en suggesties:
05437 72603

De belangrijkste bron voor de verspreiding van de naam Van Uem/Uhm/Uum (etc.) is de volkstelling van 1947. Hieruit blijkt dat het gaat om een typisch Gelderse naam. In negen Gelderse gemeenten kwam 62 maal Van Uem voor, in negen gemeenten 43 maal Van Uhm en in zestien gemeenten liefst 164 maal Van Uum. Daarmee lijkt de variant Van Uum dus vervuit in de meerderheid. De drie noordelijke provincies hadden in 1947 geen naamdragers, afgezien van één Van Uum in Leeuwarden. In Overijssel woonde een Van Uum in Stad Delden. In twee andere gemeenten kwam de naam Van Uhm voor. In de stad Utrecht woonden in 1947 een-

maal Van Uem (1x), eenmaal Uum (zonder 'van') en 19 maal Van Uum. Verder komen we naamdragers in Noord-Brabant tegen: eenmaal Van Uem en 37 maal Van Uum in tien plaatsen, van wie zestien in Eindhoven. In Limburg woonde een familie Van Uhm in Roermond en woonden vijftien gezinnen Van Uum in zes gemeenten, van wie acht in Heerlen.

Bergh

Uit een steekproef in Eindhoven blijkt dat de naamdragers van oorsprong uit Gelderland komen. Zo arriveerde op 28 september 1928 in Eindhoven het grote gezin van Johannes Hendrikus van

Uum en zijn vrouw Aleida Kniest, beiden geboren in 's-Heerenberg. De zes vermelde kinderen zagen allen het levenslicht in Emmerik, net over de grens bij 's-Heerenberg. Een ander gezin liet zich op 6 september 1930 inschrijven. Vader was Gerardus Antonius van Uum, geboren in Arnhem, en moeder Catharina Maria Kornel, geboren in Raamsdonk.

Bergh blijkt wel de oudste papieren te hebben. Het vroegste huwelijk in Gelderland, dat in het Rijksarchief kon worden gevonden, was dat in 's-Heerenberg tussen Frederijc van Uhm, burger alhier, en Jan van Lent, burgersdochter deser stat, op 18 januari 1618. Bergh kende tal van verschillende schrijfwijzen.

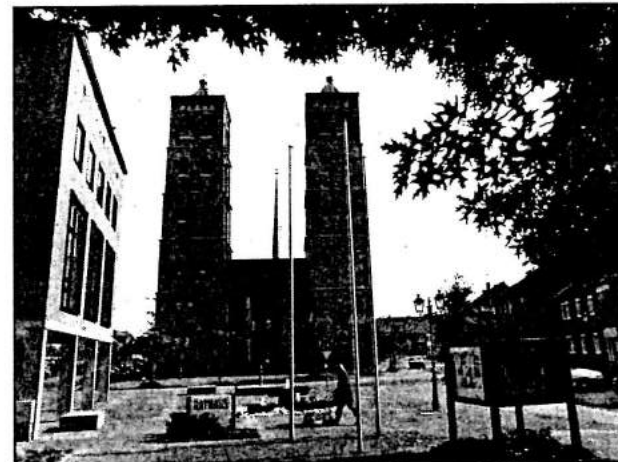
In Didam waren huwelijken Van Uum in 1813, 1819 en 1827. In Lichtenvoorde staan als drie eerste huwelijken Van Uem te boek: 1881, 1904 en 1907. Zevenaar kent de negen huwelijken Van Uum tussen 1814 en 1887. Treffend is dat hier op 24 oktober 1884 Hendrikus Johannes van Uum trouwde met Wilhelmina van Uum. In Gendringen kwamen twee naamsoorten voor, Van Uem en Van Uum, met twaalf huwelijken tussen 1824 en 1912. Bergh spant weer de kroon met alle drie de

naamsvarianten in 32 huwelijken tussen 1819 en 1910.

Graafschap

In Angerlo waren drie huwelijken, waarvan de vroegste op 7 juni 1767 tussen Derk van Uum, jongeman uit Wehl, en Gerarda Holtes. In Wehl was in 1732 het vroegste huwelijk. De namen varieerden hier van Van Uhm, Van Udem, Uehm, Van Uhdem, Van Uhem, Van Uden, Van Uijm tot Van Uijhm. In Zeddam kwamen de varianten Van Uem, Van Uhm, Van Ueden en van Uum in combinatie met de voornaam Steven al voor vanaf 1669.

Coenen merkt op dat het verspreidingsgebied van de naam groten-deels samenvalt met de oude graafschap Bergh. Het is volgens hem dus best mogelijk dat de eerste Van Uhms behoorden tot de manschappen van de graaf. Uit het voorgaande blijkt dat de komst van de familie vanuit Uedem al ruim voor 1618 moet worden gedateerd. De landverhuizers makten de grote stadsbrand van 1626 niet mee. Het stadje Uedem tussen Kalkar en Weeze kreeg in 1359 stadsrechten. Het had veel te lijden van de Tachtigjarige Oorlog en werd in het voorjaar van 1945 bijna helemaal verwoest. De

♦ Het Duitse stadje Uedem bij Kalkar is het nest van de Van Uums, hoe ze hun naam ook schrijven. Een stadsgezicht met raadhuis en St. Laurentiuskerk. (Foto Hans Groene)

grote Sankt Laurentiuskerk met twee torens is vrij nieuw. De vroegere Berghse gemeentesecretaris 'meester' H. Th. Kremer veronderstelde dat alle naamdragers afstammen van een Uedemse marskramer. Dat er altijd handelsgeest in de naamdragers zat is zeker. Vooral in de horeca en de houthandel waren de telgen actief. Zo zijn er café's Van Uhm in Wehl, 's-Heerenberg en Elten en voorheen ook in Stokkum en in Ulft. In 's-Heerenberg was voorheen ook de ijs- en drankengroot-

handel Van Uhm gevestigd. De horecatak Van Uhm heeft in Bergh en de Liemers de onuitroeibare bijnaam De Pluum. Over de herkomst hiervan is verschil van mening. De een meent dat een van de voorouders de naam kreeg doordat hij zo'n fraai paardetuig met sierpluimen bij zijn bierwaggen had. De ander weet te melden dat hij de bijnaam opliep doordat hij als fervent jager altijd een jagershoedje droeg, op z'n Oostenrijks getooid met een 'pluumke'. Wie het weet mag het zeggen.

9.D 16/09-1995

2767

Gerrit Komrij heet naar Schotse dominee

Met veel ophef is vorig jaar in zijn geboorteplaats Winterswijk de vijftigste verjaardag van auteur Gerrit Komrij gevierd. Wie echter even in de genealogie duikt, ziet al gauw dat de basis voor dit Winterswijkse Komrij-feest maar smal was. De winnaar van de P.C. Hooftprijs kon als Winterswijkse wonderkind worden rondgedragen door de puur toevallige omstandigheid dat zijn Friese overgrootvader Pieter (1855-1948) in de tijd van de landbouwcrisis wegtrok en in Winterswijk neerstreek.

'Beroepsgenealoog' drs. Henri Pëers uit Druten verdiept zich in stambomen van bekende Nederlanders. De oorspronkelijk uit Den Haag afkomstige econoom begon al vijfentwintig jaar geleden als hobby hiermee. Hij stelde in nauw contact met de familie Komrij een stamreeks samen, die begint bij ene Jarig die rond 1700 leefde. De stamvader zelf is nergens terug te vinden, maar valt af te leiden uit de naam van zijn zoon Wybe Jarigs (dat wil zeggen: zoon van Jarig), die leefde van circa 1725 tot na 1770 en in het Friese Oudwoude huwde. Geheel volgens toenmalig gebruik heette een van zijn zonen weer Jarig Wybes (1750-na 1802). In rechte mannelijke lijn tot de schrijver Gerrit komen we achtereenvolgens tegen: Jetze Jarigs Komrij (1802-na 1869), Melle Komrij (1829-1890), Pieter Komrij (1855-1948), Melle Komrij (1882-1959), Pieter Komrij (1907) en de schrijver: Gerrit Jan Komrij (geboren 1944).

Rubriek over familie- en boerderijnamen door Henk Harmsen
aanvullingen en suggesties:
05437 72603

Degene die vanuit het Friese naar Winterswijk trok was Pieter (1855-1948) die in Oudwoude getrouwd was met Willemke Mellema, op een steenfabriek werkte en door het harde ploeteren in zijn latere leven erg krom liep. Deze Pieter was in Kollumerland geboren, vlak bij de Lauwerszee. Hij verliet Friesland met zijn gezin in de crisistijd rond 1900, toen velen van het platteland hun heil zochten in de stad. Pieter zocht het echter in de Achterhoek.

Zoon Melle Komrij (1882-1959) werkte op een gasfabriek en was met Aleida Stemerding getrouwd, nog verwant met de latere minister van defensie. Hun zoon Pieter, de vader van de schrijver dus, was smid van z'n vak en werkte in een fabriek waar veewagens werden gebouwd. Hij trouwde met Aleida H.W. Lamertink.

Gerrit Komrij heeft één broer, Pieter (geboren 1934) en groeide op in een socialistisch arbeidersmilieu.

♦ De huidige Iepenstraat in Winterswijk, de buurt waar Gerrit Komrij zijn jeugd doorbracht. (Foto Willem Hissink)

lieu. Maar van oorsprong waren de hervormde Komrij's in Friesland niet onbemiddeld en onderzoeker Pëers spreekt zelfs van 'kleine landadel'. De naam Komrij werd in 1812 officieel als familienaam aangenomen bij de invoering van de burgerlijke stand, maar kwam in Friesland rond

1700 al voor. Volgens familie-overlevering is de naam 'meegebracht' door een dominee, afkomstig uit het Schotse plaatsje Comrie, die in de zeventiende eeuw in Groningen studeerde. Wat hij of zijn nazaten echter met de Jarigs van doen hadden is niet bekend. Schrijver Gerrit werd geboren op

30 maart 1944 in een kippenhok bij Winterswijk, waar zijn ouders zich hadden verscholen tijdens een luchtaanval. Na het gymnasium in zijn geboorteplaats ging hij in 1963 in Amsterdam studeren om Winterswijk voorgoed de rug toe te keren. Tegenwoordig woont hij in Portugal.

G.D. 23/09/1995

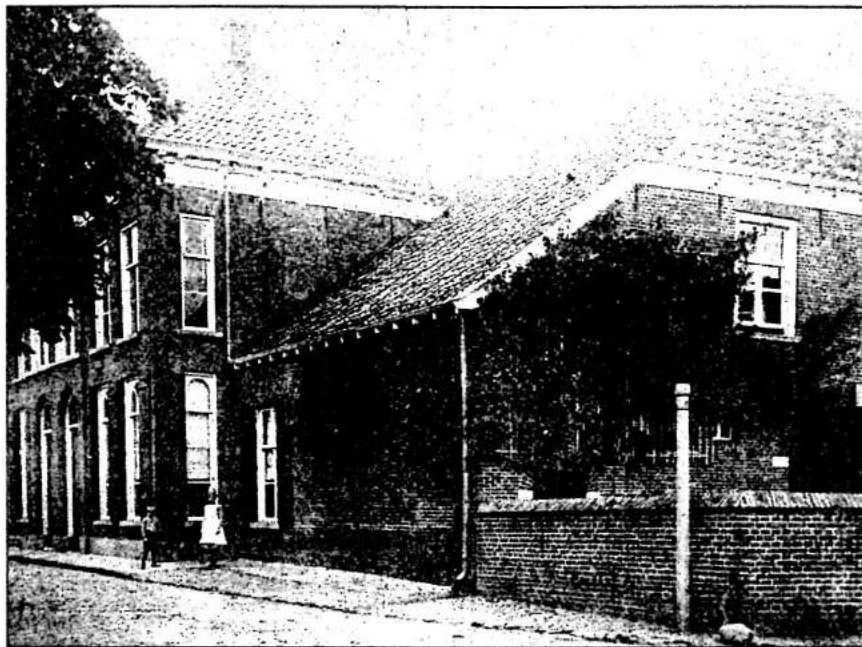
rubriek over boerderij- en familienamen door Henk Harmen
suggesties en aanvullingen
05437 72603

Al bijna vijf generaties lang steekt de Dinxperlose familie Heesen de mensen in de kleren. Van 'snieder' aan huis tot moderne modezaak. Maar de stichter was toch nog meer boer dan kleermaker, want van hem wordt verteld dat hij de beste koeien van Dinxperlo op stal had staan. De stamboom Heesen is opgesteld door mevrouw Van As-Heezen uit Winterswijk, die een tijdlang assisteerde bij het ADW-streekarchief. Ze begint bij ene Willem, afkomstig uit Suderwick en waarschijnlijk geboren rond 1640. In rechte mannelijke lijn zien we vervolgens Geert (geb. plm. 1670), Sander (1704-1785), Gerrit (1744-...), Gerrit-Jan (1787-1821), de oud-Waterloo-strijder Gradus Arnold (1796-1881) en Frederik Arnold, die in 1871 trouwde met Constantia Elmenhorst-West-

man uit Dinxperlo. Deze Frederik nu was de oprichter van het kledingbedrijf. Zijn moeder vond dat de toen vijftienjarige als één van de vijf zonen 'maor snieder most worden', dan kon hij de pakken voor zijn broers maken. Frederik ging in de leer en kreeg als kleer- en pettenmaker al gauw de bijnaam 'Petten Heesen'. Kleermaker Heesen ging de boer op met koffers vol kledinggoed. Eerst lopend achter de kruiwagen, later per fiets. Aan het einde van zijn werkdag 'stalde' hij de kruiwagen bij de laatste bezochte boer om van daar uit de volgende dag weer verder te trekken. Maar hoewel Frederik als kleermaker/manufacturier te boek stond, ging zijn hart toch meer uit naar de boerderij bij het pand aan de Raadhuisstraat. De dochters 'deden' de winkel.

Prins

Frederik deelde zijn grote woning met de heren Prins van de Deventer Tapijtfabriek, die indertijd in Dinxperlo een vestiging begonnen. Het verhuren van de woonruimte was voor hem een welkome bijverdienste. Misschien zien we op de bijgaande foto om die reden twee voordeuren naast elkaar? De joodse familie Prins kwam later tot grote welstand,

♦ Het pand van Heesen aan de Raadhuisstraat in Dinxperlo rond 1920, met rechts nog het in 1927 gesloopte boerderijgedeelte. (Repro Hans Lurvink)

maar doordat ze niet tijdig de vlucht nam is ze in de oorlog voor-

goed weggevoerd. Eduard Heesen (80) vertelt: „Als je van school

kwam en terecht kon bij de Tapijtweyerij of de metaal draadwe-

G.D 30/09-1995

2762

De Duitse wortels van Petten-Heesen

rij, dan had je de vogel geschoten, je was voorgoed onder de pan-

nen." Toen Frederik in 1920 overleed werd het bedrijf door Theodorus Johannes (1884-1947) en Jan Arnold (1877-1934) voortgezet onder de naam gebroeders Heesen. Een hele zaterdag lang was er toen uitverkoop van petten. Zeven jaar later kwam er een splitsing in het bedrijf. Jan Arnold verhuisde naar de Hogestraat aan de andere kant van het dorp om daar opnieuw te beginnen. Hieruit kwam later de confectiefabriek Heesen in Dinxperlo voort. Inmiddels was het boerderij-gedeelte aan de Raadhuisstraat afgebroken.

Firstlady

De nu tachtigjarige Eduard Cornelis, afkomstig uit een gezin van negen kinderen, bleef thuis in de zaak. Hij ging net als zijn vader Theodorus en grootvader Frederik de boer op. Eerst met de bakfiets, toen met de motor en later met de auto. Die baarde in de jaren '50 nogal opzien in het dorp. Inmiddels was de familie van de ambachtelijke kleermakerij al helemaal overgeschakeld op handel. De zaken bleven zich verder ontwikkelen. Doordat weer twee

broers voor het vak voelden, werd in 1972 uitbreiding gezocht in Aalten, waar Leendert Dirk de leiding kreeg. Theodorus Johannes zette de zaak in Dinxperlo voort en nu loopt ook zoon Edgar (geboren 1969) daarin alweer mee. In 1975 trad Heesen toe tot het landelijk werkende samenwerkingsverband Firstlady en in 1984 zocht men verdere uitbreiding in Groenlo.

Ook in de Duitse grensstreek komt de naam Heesen nog voor sinds een broer van kleermaker Frederik vroeger naar Werth bij Isselburg trok. Hoewel in het verleden de schrijfwijzen Heesen en Heezen vrolijk door elkaar werden gebruikt, is Heezen, die in Dinxperlo ook voorkomt (van o.a. de boekwinkel), niet verwant aan de kledingtak, maar afkomstig uit IJzerlo.

De heer G. Rijsdorp uit Zelhem zoekt ten behoeve van zijn genealogisch onderzoek nadere gegevens over 'Freck op die Hulst', geboren in Doetinchem rond 1610, en diens zoon Jan Hulst, geboren op 10 november 1639. Mogelijk duiden deze zelfde personen ook op in andere stambommen. Rijsdorp woont aan de Hengelseweg 30 in Zelhem, tel. 08342-1886.

Erinkveld in Achterhoek terug van weggeweest

Bij de familie Erinkveld in Oer bij Ulft werd op 9 juli 1962 een tweeling geboren. Op zichzelf niet zo bijzonder, ware het niet dat in de Amsterdamse tak van de familie op de dag af een eeuw eerder, op 9 juli 1862, ook een babyduo ter wereld kwam.

Het hoogst toevallige feit werd pas bekend nadat Vincent Erinkveld uit Oer zich in 1985 in de familiebanden ging verdiepen. Zijn tante Riek, die indertijd in het Gendringse gemeentehuis werkte, had met een stamboom eerder al een begin gemaakt ter gelegenheid van een familiefeest. De hobby werd 'van kwaad tot erger', zo zegt Vincent.

Zijn fraai verzorgde familiemappen gaan terug tot Derk Eringfeldt, die in 1703 trouwde in de Duitse grensplaats Anholt met Joanna Schievelkamp. Vermoedelijk heette de vader Steven Eringfeld. Van de zes kinderen was Petrus, geboren 1708, de stamhouder en na hem zijn zoon Joh. Theodorus, geb. 1744.

De volgende generatie was Johannes (Jan), geboren 1798 en getrouwd vóór 1815 met Johanna Medelink uit Vehlingen. Hun eerste kind werd nog in Anholt geboren, het tweede kwam in 1816 in Nederland ter wereld. Het gezin was inmiddels namelijk verhuisd naar de Wesenthorst, de havezathe en pachthoeve bij Gendringen, eigendom van de rijke burgemeester De Haas. Jan schreef zich nog Eringfeld, bij aangifte van zijn zoon Theodorus (1824-1917) werd het voor het eerst Erinkveld, zoals de huidige schrijfwijze nog is.

Naar Oer

Theodorus trok van Gendringen naar het Eggingsgoed in Oer, na

WORTELS IN DE ACHTERHOEK
Rubriek over familie- en boerderijnamen door Henk Harmen
aanvullingen en suggesties
05437 72603

dat de pacht van de Wesenthorst was opgezegd. Zoon Joh. Theod. Erinkveld, raadslid van Gendringen, trouwde bij buurmeisje Wilhelmina van Lent in en werd boer op het 'Van Lentshuus'. Dit huis, zeker daterend uit 1731, is enkele jaren geleden afgebroken. Vincent heeft van de sloop een compleet foto-album gemaakt; de Stichting Historisch Boerderijonderzoek nam diverse opnamen over. Er kwam een imposante houtconstructie met zwaar balkenwerk bloot. Onder de keldervloer van de oude boerderij zat nog een dichtgemetselde waterput. Mogelijk is het voorhuis ooit vergroot en kwam een bestaande put zo binnen de muren van de woning terecht. Hendrik Erinkveld (27 okt. 1891-21 dec. 1974), boer op het Van Lentshuus, was wethouder en ereburger van Gendringen. Hij was erg actief, o.a. betrokken bij oprichting van de parochie Oer, de schutterij en de ABTB. Zijn zoon

♦ De straatnaam Ehringveld in Westendorp herinnert aan het landgoed, waaraan de familie zeer waarschijnlijk haar naam ontleent. (Foto Hans Groene)

Theodorus (1925-1988) werd postbode en daarmee kwam een eind aan een rij van generaties boeren en dagloners. Genealoog Vincent, geboren 1960) werkt in een slachterij. Alle hem bekende Erinkvelds komen van oorsprong uit het Duitse Anholt, Millingen en omgeving. Maar de oorspronkelijke wortels lagen toch weer in de Achterhoek.

Landgoed

Tussen Westendorp en Halle is een landweggetje, genaamd 'Ehringveld', met een brug over de Slinge, de Erinkvelderbrug. Hier moet de wieg van de familie worden gezocht, al resteert van het oude landgoed niets dan de namen van straat en brug. Mogelijk trokken de Erinkvelds weg uit het protestantse Westendorp omdat

ze katholiek waren, veronderstelt Vincent.

Het vroegere 'Goed tot Edrincvelde' was eigendom van de graven en gravinnen Van den Bergh in 's-Heerenberg en omvatte hoeve, bos, bouwkampen en een watermolen op de Slinge. Een eeuwenoude 'Carta van het Goet Erincvelt, Paghter Jann Martens', vermoedelijk uit begin 18e eeuw, toont de diverse bosontginningen en een 'Erincvelts Siegfried' (wie weet wat dit betekent?) De watermolen moet voor 1550 al verdwenen zijn; de plek heette nog lang 't Möllenveld. Het valt te betwijfelen of de graaf (gravin) van den Bergh zo'n goede huisbaas was. In 1662 schreef Gerrit Erincvelt namelijk een zeer nederig geformuleerde klacht aan gravin Magdelaine op het

Huis Bergh dat zijn huis, nog daterend van vóór de (tachtigjarige) oorlog zeer bouwvallig was. Hij vroeg om stenen, kalk en hout, en hoger optrekken der schoorsteen die van olderdom van de muessen (=muizen) doorboort ende groot pericul (=gevaar) van brant onderworpen is." De kelder was al ingestort.

De naam Erinkveld wordt in oude stukken op allerlei manieren gespeld: Edrincvelde (1428), Eerincvelt (1542), Eerentvelt (1747), Eerenveld (1758) en zelfs Eringfels (1793) en gaat net als Eelderink mogelijk terug op de voor naam Elerd. In dat geval is de verklaring dus: (open) veld behorend tot de boerderij van Elerd.

De diverse familietakken hebben nog altijd verschillende schrijfwijzen. De tak op boerderij de Deurvorst bij Voorst heet Eringfeld, de tak die tot 1956 in Amsterdam zat heette Ehrinkveld. Ook in Duitsland wonen nog takken. H.J. Erinkveld uit Ulft (1921-1988) was getrouwd met Elisabeth Ehringfeld van een Duitse tak. Huizen, genaamd Nieuw Erinkveld, staan bij Westendorp en tussen Terborg en Gaanderen.

Een lid van de Dierense tak stierf op zee en kreeg een 'zeemansgraf'. In de overlijdensboeken staat op welke hoogte- en breedtegraad zijn lijk overboord werd gegooid. Rest nog de vermelding van een kostschool in een kasteel 'Schloss Eringerfeld' bij het Westfaalse Lippstadt. Vincent zag een advertentie ervan in een Duitse krant en reisde erheen. Van een verbinding met zijn familie vond hij geen spoor, maar het bezoek was toch een bijzondere ervaring. Hij wil verder nog wel eens een grote familie-reünie organiseren. Wie voelt ervoor?

G.D. 7/10-1995

2756, 2757

Familiewapens: oppassen geblazen

Met familiewapens per post bestellen is het uitkijken geblazen. Dat bleek onlangs weer eens overduidelijk. Hendrik-Jan Eeltink uit Poeldijk kreeg een aanbod in de bus voor zijn eigen familiewapen in kleur voor ongeveer vijftig gulden. Hij informeerde bij 'Wortels in de Achterhoek' of het voor hem zinvol is op dit aanbod in te gaan. We zochten dat uit.

We kwamen terecht bij familiegenealoge Anja Eeltink uit Uitgeest, die onlangs bij dezelfde heraldische uitgeverij in Rotterdam een familiewapen had besteld, naar ze zegt puur uit nieuwsgierigheid. Vervolgens was ze benieuwd naar de herkomst en nam ze contact op met de uitgever. Daar kreeg ze een 'vaag verhaal' te horen en werd met veel woorden om de hete brij heen gedraaid. Het wapen zou zijn geput uit 'oude boeken van 1100 à 1200' in het Rijksarchief in Den Haag. Bij navraag aldaar bleek echter dat in archivalia nergens een familiewapen Eeltink voorkomt. Ze twijfelt dan ook op goede gronden aan de echtheid. „Als dit wapen bestond was ik het allang ergens tegengekomen”, meent Anja Eeltink. „En al zou er al een wapen Eeltink bestaan, dan is het bij die ouderdom natuurlijk nooit hard te maken dat het van je eigen stam is.” De bijgevoegde 'beschrijving van het geslacht' blijkt niets meer dan

Rubriek over familie- en boerderijnamen door Henk Harmsen
aanvullingen en suggesties:
0543-472603

een lijst van toevallige naamgenoten, waarschijnlijk simpelweg geput uit telefoonboeken. De uitgever, die handig inspeelt op familiechauvinisme, gaat gemakshalve stevast uit van één stamvader. Dat is bij ink-namen al zeer twijfelachtig. Maar zelfs bij patronymia ('-sen-namen') gaat de uitgever vrolijk uit van van een gemeenschappelijke herkomst van alle naamdragers. Het is echter voor elke leek te begrijpen dat bijvoorbeeld de naam Willemsen (Willem-zoon) op honderd plaatsen in Nederland los van elkaar kan zijn ontstaan. Een woordvoerder van de uitgeverij zegt, met deze feiten geconfronteerd,

dat het veel mensen eigenlijk niet kan schelen of een familiewapen wel dat van hun eigen stam is. Ze vinden het prachtig om het als versiering in huis te hangen en hen zal de historische juistheid een worst zijn. Voor Willem-Jan Eeltink geldt dat niet en we raadden hem dan ook aan niet op het aanbod in te gaan.

Van Herwaarden

Op de aflevering over de koperslagers Van Herwaarden in Aalten volgt hier nog een aanvulling. Jacob E. van Herwaarden zagen we met zijn gezin naar Suriname vertrekken; hij was aan de drank en zat financieel helemaal aan de grond. Zijn broer Cornelis en zoon Jacob H. van Herwaarden, de beoogde bedrijfsopvolger in Aalten, volgden hem in 1837. Cornelis stierf in 1839 en Jacob sr. verongelukte in 1845.

Interessant is in dit verband een artikel door G. Kraa uit Bornebroek. Hij schrijft over de poging, begin jaren '40 van de vorige eeuw, van drie Nederlandse predikanten om een kolonie te stichten in Suriname, dat kort daarvoor weer in Nederlandse handen was gekomen. In verband met de afschaffing van de slavernij verwochtten de drie predikanten (Van den Brandhof uit Elst bij Rheden, Copijn uit Wilnis en Betting uit Beesd) een groot gebrek aan ar-

♦ **Soms lukt het een authentiek familiewapen op te diepen. Hierbij een (nagetekend) wapen van Hafkenscheid. De welvarende Michiel Hafkenscheid in Amsterdam nam het rond 1800 aan. De Amsterdamse Hafkenscheids kwamen aantoonbaar uit Ulft, zodat dit wapen met de havik ook voor de Ulftse tak opgaat. (Ill. Egbert Koops)**

beidskrachten in het overzeese rijksdeels. In 1845 vertrokken de kolonisten, vaak arme sloebers, slecht voorbereid naar Suriname.

Ze kwamen aan in Voorzorg, een verlaten militaire post in de rimboe. Het was hen allemaal zo mooi voorgespiegeld. Maar daar aangekomen viel het de emigranten bitter tegen, zo erg dat ze met gebalde vuisten rondliepen. Er was niets van het beloofde, alleen ratten waren er genoeg. De temperatuur was overdag vijftig graden, niet te harden. De tyfus brak uit en binnen zeven maanden stierven 176 kolonisten. Ook van een tweede groep stierven er veel. De drie Van Herwaardens waren die grote groepen kolonisten (boeroes) dus enkele jaren voor, maar hun lot was niet veel anders.

Bidprentjes

Omdat de meest recente boeken in de archieven vanwege de privacy niet openbaar zijn, worden de benodigde gegevens door genealogen vaak ontleend aan bidprentjes.

Helaas worden bij opruimingen vaak stapels bidprentjes weggegooid.

De afdeling Achterhoek van de Nederlandse Genealogische Vereniging verzamelt de rouwprentjes en registreert ze in de computer.

Wie bidprentjes wil aanbieden of hierover informatie wil kan contact opnemen met J. Heessels, Rekhemseweg 70 in Doetinchem, 0314 333761.

S.D. 19 October 1995

Het grote monnikenwerk van Jan Bolder

Jan Bolder maakt werk van genealogie. Totaal 1072 naamgenoten is de Didammer al op het spoor. Ze zijn allemaal aan hem verwant. Daarbij nog opgeteld de aange- trouwden en kinderen komt hij op 2724 personen, die allemaal in zijn computer zitten.

Het begon heel bescheiden. Toen zijn eigen kinderen geboren werden ging Jan Bolder wat familie- papieren verzamelen. Als notaris- assistent heeft hij dagelijks met zulke documenten te maken. Een collega, zelf overigens geen genealoog, raadde Jan aan om aan genealogie te gaan doen.

Dat gebeurde. „Toen ik in 1978 het rijksarchief in Arnhem bin- nen stapte, zat ik tussen oude mensen, allemaal eerbiedwaardige onderzoekers. Je kreeg toen de originelen nog ter inzage.” Behal-

Rubriek over familie- en boerde- rijnamen door Henk Harmsen reacties en aanvullingen 0543- 472603

ve in de boeken van de burgerlijke stand ging Bolder ook kranten en telefoonboeken na en kerkhoven af en bouwde hij daarnaast een grote verzameling bidprentjes en Didamse ansichten op. Ook vroeg

hij alle persoonskaarten van over- leden Bolders vanaf 1940 op. Puur monnikenwerk. Zijn onderzoek moet over enkele jaren resulteren in een groot Bolderboek en een reünie. Het draaiboek hiervoor is al in de maak.

Liemers

Bolder blijkt een echt Liemerse naam. Van de 453 naamdragers in Nederland in 1947 (volkstelling) woonden er 323 in Gelderland, daarvan 98 in Didam, gevolgd door Arnhem met 55 naamdra- gers. Ook o.a. in de gemeenten Ze- venaar, Bergh, Gendringen, Dui- ven en Wehl komt de naam veel voor. Je kunt dus wel zeggen dat het een echte katholieke Liemer- se familie is. Met wat takken her en der in Nederland is (nog) geen aansluiting gevonden. Zo komt in West-Brabant de naam Bolders

voor. In het Ruhrgebied zit nog een mijnwerkerstak die uit de Lie- mers komt.

In 1811, toen de burgerlijke stand werd ingevoerd, hadden de Bol- ders al een vaste naam. Er zijn dan ook niet veel naamvarianten.

De betekenis ligt min of meer voor de hand: Bolder of Balder is een voornaam. Maar het is ook een plaats in België (in 1403 Boel- re) én de benaming voor iemand die een bepaald balspel beoefent. Stamvader Nicolaas werd rond 1700 geboren, maar de stamboom gaat inmiddels verder terug. Het oudst bekende Didamse stam- huis Bolder staat in Loil. Het antie- ke witte huisje van Pruis aan de Doesburgseweg 9 was eens de her- berg 'De Nachtegaal' van tapper Willem Bolder (1773-1840). Er werd meer getapt dan in elke an- dere herberg in Didam. Het is nu

ongetwijfeld een van de oudste huizen van de gemeente Didam. Was Willem pachter; in 1839 werd de herberg bij een veiling ge- kocht door de bet-overgrootvader van Jan Bolder, Hendricus (1809- 1841). Hendrik was ook grossier in sterke dranken. De naam Pruis komt in 1913 ten tonele; in 1921 kwam in het pand een eind aan het café-bedrijf, doordat de ver- gunning werd overgeschreven naar het huis van Wiendels in Oud-Dijk.

In het pand in Loil is nog te zien waar eens de gelagkamer zat. Be- woner J.F. Pruis weet ook nog dat aan de voorgevel een bronsachtig- e nachtegaalfiguur hing. Ook was er nog lang een paardenstal- ling. De familie leverde klompen- makers, een veldwachter in Bergh en een pastoor in Utrecht, boeren en dagloners.

♦ De voormalige herberg De Nachtegaal in Loil is het stamhuis van de Liemerse Bolders. Willem Bolder was er begin vorige eeuw tapper. (Foto Hans Groene)

Ook 'aangetrouwden' brengen vaak interessante feiten in. Zo heette de oma van vaders kant He- geman en ze was verwant aan Wolter Hegeman, Gelders krijgs-

overste in de Tachtigjarige Oor- log. En het oudershuis van zijn moeder in Oud-Dijk (Froon) waai- de bij de cycloon van 1925 hele- maal aan de grond.

G.D. 21/10-1995

2758

Dat boerderij en bewoner eenzelfde naam dragen, is in de Achterhoek vrij uniek. Meestal heeft vroeger wel vererving of verkoop plaats gehad. Maar op de grens van Aalten en Haart komt de situatie nog voor bij de familie Lohuis op 't Loohuis. Bij de fraaie boerderij aan de rand van een bolle esrug ligt ook nog het gelijknamige Loohuisbos.

Al in 1410 komt de naam van het erve Lohues bij Aalten voor. Aaltense doopboeken uit de zeventiende en achttiende eeuw bevatten al tal van namen (Te) Lohuis, Loohuis en Lohuijs alsmede de aanduiding 'Lohuijs op Snoeijenbos'. Ook komen voor de achternamen 't Loo, Aan 't Loo en (nu nog altijd:) Te Loo.

De vroegste vermeldingen vormen de doop van een Berent in 1692 als zoon van Berent en Hilleken Lohuijs, en van Janna in 1695 als dochter van Freerick en Stijne Loohuys. Vooral in het begin van de vorige eeuw waren er in Aalten veel geboorten Lohuis.

Door deze zeer oude vermeldingen zou men geneigd zijn te den-

Loohuis: huis bij het bos

♦ De uit de middeleeuwen daterende boerenplaats 't Loohuis aan de Haartseweg bij Aalten. (Foto Hans Groene)

ken dat Aalten de bakermat is van alle naamgenoten in Nederland. Maar dat hoeft niet zo te zijn, want de eigenlijke betekenis van Loohuis - namelijk huis in of bij een bos - houdt natuurlijk in dat er meerdere lohuizen kunnen zijn geweest.

Zo lag er volgens een vermelding uit 1609 ook een erve Loehuyss of Loohuys in de Duitse buurtschap Haftenkamp bij Uelsen aan de grens met Twente.

Ook bij het Twentse Agelo (Tubbergen) lag rond 1385 al een erf

Loehues. In Deurningen bij Denekamp woonde in 1678 Hindrik Lohuis en ook onder Denekamp kwam in de achttiende eeuw de familienaam In 't oude Loohuys voor.

De familienamen Ten Loehuyss, Opten Loehuyss, Op 't Loehuyssen

Op luttike Loehuyss komen in Salland al voor rond 1520.

Hoewel Aalten de oudste rechten heeft, is door die veelheid aan oude stamhuizen de herkomst van de naamdragers moeilijk na te gaan. Bij de volkstelling van 1947 kwam de naam Lohuis met haar varianten Loohuis, Lohues, Te(n) Lohuis, Lohuys, Loohuys, (Van) Lo(o)huizen, Van Lohuijzen/Lohuizen en Lohaus) in heel Nederland voor, behalve Zeeland. Het vaakst kwam de naam Lohuis in Overijssel voor met 504 naamdragers in 26 gemeenten en Loohuis, 265x in veertien plaatsen. Gelderland telde 23x Lohuis en 14x Loohuis. In de Achterhoek viel vooral Neede op met 2x Lohuis, 13x Te Lohuis en 15x Ten Lohuis. Aalten had in 1947 maar vier naamdragers Lohuis.

Het bos tegenover de boerderij van Jan Lohuis, langs de Haartseweg, hoorde vroeger tot de hoeve. Er werd hakhout gehaald en natte turf gewonnen. Het door de turfwinning ontstane kluungat deed in deze eeuw dienst als schaatsbaan. In 1929 redde de vereniging Aaltens Belang 't Loohuis, 21 hectare groot, door het aan te kopen voordat het zou worden ontgonnen. Maar de vereniging kon het geld niet opbrengen en verkocht het bezit door aan de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Daardoor bleef het bewaard als een stukje oud Achterhoek.

Burgemeester A.J.W. Monnik van Aalten noemde 't Loohuis in 1940 zelfs de voornaamste bezienswaardigheid van de gemeente, een aaneenschakeling van heidevelden, kleine vennetjes en akkerland.

G.D. 20/10 1995

2755

Wolsing: één telg bleef spoorloos

4-11-95

Het kan vreemd lopen. In oktober 1979 werd de emigrant Camiel Wolsing in Ontario, Canada, opgebeld door de hem onbekende naamgenoot Tony Wolsing, die zo'n twintig kilometer verderop woonde. Hij had Camiels naam in het telefoonboek gezien en dacht dat het misschien familie was. Adressen werden uitgewisseld en hun vaders kwamen met elkaar in contact; van hen bleken beide overgrootvaders broers, afkomstig uit Didam.

Tony's vader Hein Wolsing in Canada, die een begin met de familiestamboom had gemaakt, overleed in 1986 op 77-jarige leeftijd en Henk Wolsing in Wageningen, de vader van Camiel, nam het roer over om het werk te voltooien: de uitgave van een familieboek. Het eenvoudig maar toch zorgvuldig uitgevoerde boek verscheen in 1986. Henk Wolsing betrof bij zijn onderzoek meteen ook de namen Loeters (oma van vaderskant) en Horsting (grootvader van moederskant). De naam Verheij (oma van moederskant) moest even blijven liggen bij gebrek aan aanknopingspunten; daarmee is Wolsing nu inmiddels wel wat verder gekomen.

De genealoog: „Ik ben geen familiewapen tegengekomen en we hebben ook een rijke of voornaam voorouders gehad. Het waren allemaal eenvoudige mensen die hard hebben moeten werken voor hun bestaan.”

Een treffend voorbeeld: „Toen mijn vader geboren werd op 24 augustus 1881 was mijn oma Leen Loeters die dag nog op het land aan het aardappelen rooien. Toen de baby zijn komst aankondigde ging Leen op de kruiwagen zitten en zei tegen haar man Gradus 'breng mien maor naor huus'. Tien minuten later was het kind

rubriek over boerderij- en familienamen door Henk Harmsen
reacties en aanvullingen 0543 472603

geboren en vier dagen later was Leen weer aan het aardappelen rooien.”
De naam Wolsing/Wolsink kwam veel voor als boerderijnaam, bijvoorbeeld in De Lutte in Twente, Harfsen gem. Gorssel, bij Zelhem, bij Halle en in 't Gooi bij Keyenburg, waar nog een Wolsinkweg ligt. De naam zal afgeleid zijn van de voornaam Waldo of Wolt(er). Zoals gebruikelijk veranderde van Wolsink de eind-k bij de latere takken in de Liemers in een -g. De naam Wolsing komt in Gelderland het meest voor. Het familieboek vermeldt 133 naamdragers (in 1947) Van hen woonden er 85 in Gelderland, 12 in Overijssel, 13 in Utrecht, 5 in Noord-Holland, 9 in Zuid-Holland, 6 in Noord-Brabant en 3 in Limburg. Ook in de Duitse grensstreek zitten takken.

Naar Zelhem

De Wolsink-historie gaat terug tot het Zelhem van 1615. Stamvader Sweer (=Suitbertus) Wolsink werd rond dat jaar geboren. We weten alleen dat hij boer was en dat hij (minstens) drie zoons had. Volgen we, met weglating van alle anderen, zijn nakomelingen in

♦ Het oudst bekende en nog bestaande stamhuis van de (Didam-) Wolsings: de boerderij Hiedbrink in Braamt. (Foto Hans Groene)

rechte lijn tot de genealoog Henk in Wageningen, dan komen we de volgende personen tegen.

Derck, geboren rond 1645 in Zelhem, boer in Dichteren, tweemaal gehuwd, zeven kinderen uit het eerste huwelijk met... (onleesbaar). Hier al de naamsverbuiging: drie kinderen stonden ingeschreven als Wolsinck, een als Wolsink en drie als Wolsing.

Hendrik Wolsing, jongste zoon van Derck, geboren in 1700 in Dichteren. Trouwde in 1719 met Aeltje Kaeks uit Braamt. Ze vestigden zich in 1723 op het nu verdwenen 'Peter Scheppers Hutje' in Braamt van Huis Bergh. In 1729 ging Hendrik met zijn gezin naar een grotere pachthoeve van Bergh, Hiedbrink in Braamt, waar hij boerde tot 1752. Deze boerderij, na brand in 1929 herbouwd, bestaat nog. Nu woont er M. Jansen, Hiedenbrinkstraat 2. Er waren zeven kinderen.

Theodorus (Derk), geboren 1726 in Braamt, 1751 gehuwd met Eli-

sabeth Kempkes uit Dichteren. Dagloner met klein boerderijtje in Dichteren, plek onbekend. Vijf kinderen.

Hendrik, geboren in 1766 in Dichteren (maar volgens zijn trouwakte in Kilder), in 1797 getrouwd met Hendrina Bosman uit Wijnbergen, overleden 1818. Dagloner in Zeddam, van 1802 tot 1811 eigen boer op 'de Wortel' in Kilder (nu Zinderberg 7). Vervolgens boer in het Wehlse Broek (nu Nieuwstraat 16). Drie zoons.

Jan, geboren 1800 in Zeddam, overgrootvader van Henk Wolsing, Boerenknecht in Ambt-Doetinchem, trouwde daar in 1840 met Dora Welling uit Didam, geb. 1815. Vestigden zich in Didam. Jan kocht in 1845 boerderij aan de Ravenstraat in Oud-Dijk. (Daar woonden drie generaties Wolsing.) Werkte zich van dagloner op tot zelfstandig landbouwer. Overleed 1873. Tien kinderen van wie er vijf jong overleden. (Jan's broer Toon is de overgroot-

vader van wijlen Hein Wolsing in Canada.)

Gradus, geboren 1853 in Didam, gehuwd 1877 met Helena (Leen) Loeters, overleden 1935. Woonde op de boerderij aan de Ravenstraat in Oud-Dijk. Boer en huis-slachter, later exportslachter.

Gerrit, geboren Didam 1881, boer, emigreerde in 1906 naar Amerika maar zijn verloofde Grada Horsting mocht van haar moeder niet mee en Gerrit keerde terug. Gehuwd in Reusel (N.Br.), na overlijden van Grada hertrouwd met haar zuster Mina en toen terug naar Didam. Vijf kinderen. Werde conciërge aan de Landbouwschool.

Henk, geb. in 1929. Getrouwd in 1957 in Didam met Diny van Wessel, geboren in Beek, drie kinderen. Hier zijn we bij onze genealoog in Wageningen.

Spoorloos

Een bijzonder geval is Johan Wolsing, geboren 1869 in Didam, een oom van Hein uit Canada. Dagloner en steenfabriekarbeider, woonde als oudste zoon tot begin 1900 bij zijn ouders Hendrik Wolsing en Anna Berendsen in Groesen. Jan is rond 1905 spoorloos verdwenen. Volgens de een zou hij in Duitsland zijn getrouwd, anderen zeiden dat hij naar Amerika was getrokken. Jarenlange naspeuringen leverden echter niets op, behalve dat hij waarschijnlijk niet in Nederland is overleden. Het raadsel laat Henk Wolsing niet los. Hij hoopt ooit nog eens naar de mormonen in Salt Lake City (Utah, USA) te kunnen reizen, om daar te zoeken in het immense namenarchief. Misschien weet een van de lezers iets meer? Het adres van de genealoog: Tarthorst 242, 6708JH Wageningen.

rubriek over familie- en boerderij-
namen door Henk Harmsen
suggesties of aanvullingen: 0543-
472603.

Van niet veel families zijn de
karaktereigenschappen een-
voudig in enkele woorden te
vangen. Maar van de Didamse
familie Horsting bestaat al
meer dan een halve eeuw een
gave definitie. Ze werd opgete-
kend door genealoog Henk
Wolsing (wiens moeder Mina
Horsting heette) in zijn fami-
lieboek Wolsing-Horsting-Loe-
ters in 1986: „Een echte Hor-
sting is lang, smal en gedul-
dig”.

De naam Horsting of Horstink
(beide schrijfwijzen liepen in Di-
dam altijd door elkaar) kan op ver-
schillende manieren zijn ont-
staan. Volgens Wolsing kan ze af-
geleid zijn van de voornaam Horst
of van een horst, een begroeide
verhoging in het landschap; het
kan echter ook een verkorting
zijn van Hofstedink.
We spreken over een echt (Oost-)
Gelderse naam; de Didamse tak
komt van oorsprong uit Ruurlo.
De namen Horsting en Horstink
komt in tal van plaatsen verspreid
in de Achterhoek voor.
Bij de volkstelling van 1947 woon-

Horsting: lang, smal en geduldig

♦ Boerderijtje De Melder in Oud-Dijk, waar de familie Horsting woonde tot 1913. (Foto Hans Groene)

den er in Gelderland 106 naam-
dragers. De andere provincies ble-
ven daarverbij achter: Noord-Hol-
land 50, Drente 28, Overijssel 27,
Noord-Brabant 9, Zuid-Holland 7,
Utrecht 6 en Groningen 1.
De stamboom Horsting begint
rond 1610 in Ruurlo met de ge-
boorte van Jan. Omdat de Ruurlo-
se archieven niet verder dan 1650

teruggaan, is het preciese jaar
niet na te gaan.
Als stamhouders komen we ver-
volgens resp. de volgende naam-
dragers tegen:
-Henrick (geboren plm. 1640)
-Gerrit (geboren plm. 1680)
-Albert (geboren tussen 1715 en
1720)
-Gerrit (1774-1823)

-Jan (1809-1874)
-Hendrik (1850-1897)
En via de vrouwelijke lijn komen
we dan via Mina (geboren 1891) te-
recht bij onze genealoog Henk
Wolsing (geb. 1929).
De Horstings waren aanvankelijk
kleine boeren en dagloners. Ger-
rit (1774-1823) schopte het echter
tot zelfstandige boer in Loil (Holt-

huizenstraat), hoewel hij niet kon
lezen of schrijven. Ook zoon Jan
werd zelfstandig boer.

Hendrik (1850-1897) trouwde in
1883 als 33-jarige met de toen pas
18-jarige Margaretha Verheij, om-
dat haar 72-jarige vader het werk
op de boerderij De Melder in Oud-
Dijk niet meeraankon. De Didam-
se pastoor, die om raad werd ge-
vraagd, keurde het huwelijk
goed, omdat daarmee haar oude-
lui verzorgd waren en de boerde-
rij voortgezet kon worden. Hen-
drik stierf echter al op 47-jarige
leeftijd. Margaretha hertrouwde
met Jan Stark en 'emigreerde'
naar een boerderij op de veenont-
ginningen in Reusel in de Bra-
bantse Peel.

Het fraaie witte huisje De Melder
in Oud-Dijk staat er nog, aan de
Melderstraat 21. Tot 1913 werd
het door de familie Horsting be-
woond, vervolgens door Duis; nu
woont er de familie Wanders.
Gradus Horsting (een oom van de
genealoog) was zaakvoerder bij
de CAVV in Didam, een zeer gedre-
ven man en erg actief in de Didam-
se gemeenschap. In 1955 huldig-
de hij in zaal Rasing in Loil twee
medewerkers. Direct daarop
kreeg hij een hartaanval en over-
leed hij ter plaatse.
Ook een andere telg was een be-
kend inwoner van Didam, Gradus
(1846-1920). Hij was boer op De
Kruithof in Loil, was veertig jaar
raadslid en een kwarteeuw wet-
houder van Didam.

G.D. 11/11-1995

2765

Berenschot: van fotomodel tot generaal

De eerste foto die waarschijnlijk ooit in Nederland werd gemaakt, toont een man voor een schuurdeur met een stoel en een bezem(?). De opname, een zogenaamde daguerrotypie, werd op 29 augustus 1842 gemaakt door de op nieuwigheden verzotte Willem Baron van Heeckeren van Kell van kasteel Ruurlo, die in Parijs bij bouwer Daguerre hoogstpersoonlijk als eerste Nederlander een heuse foto-uitrusting op wielen had gekocht. De man voor de

schuurdeur was de Ruurloër Reint Berenschot. Mogelijk behoorde de man in die tijd tot het personeel van de kasteelheer. De oerfoto van de baron ligt met vele andere in het Rijksarchief in Arnhem.

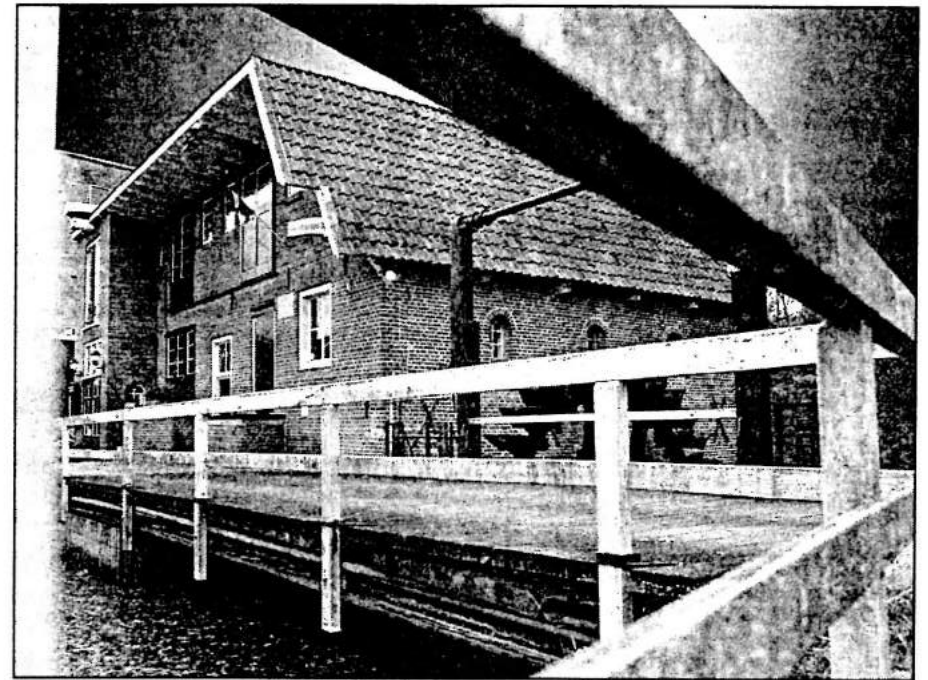
In de familiegeschiedenis ontbreekt tot dusver een link tussen de kleine Ruurlose tak, de katholieke Hengelose tak en de protestantse tak van het stamhuis Berenschot in Miste bij Winterswijk. Dit ondanks de uitvoerig-

heid van het 400 pagina's dikke familieboek, dat in oktober 1993 verscheen op initiatief van Adriaan Berenschot uit Rijswijk, wiens verre voorouders uit Winterswijk kwamen.

Wonderlijk is dat de familienaam teruggaat op bijna gelijklopende namen van een aantal boerderijen. Zo leefde in 1573 in Ruurlo ene 'Johan then Berentschatt'. Vrij vertaald: Johan, wonend op Berendskaatsede; vermoedelijk ditzelfde goed wordt hier al in 1395 vermeld als 'Berentscaten'. In Miste gaat de naam terug op Johan de Darsthorst, die in 1655 de boerderij Berenschot kocht. En de Hengelose tak heeft haar bestaan te danken aan Jan Schoorburg, die vanaf ongeveer 1700 een boerderij Berenschot bewoonde. Ook in Twello komt de boerderijnaam voor. In Apeldoorn zit tegenwoordig een katholiek nest. De familienaam Berenschot kent als varianten Ten Berenschot, Berentschot en Berendschot. Geëmigreerde Berenschot-telgen wonen in Australië, Brazilië en Amerika.

Watermolen

De naam is erg bekend. In 't Woold bij Winterswijk staat het bekende watermolencomplex Berenschot. Het werd in 1652 gesticht als de Nieuwe Molen. Rond 1911 kocht Gait Willem Berenschot de molen, de overgrootvader van huidig eigenaar Wim Buunk. Sindsdien bleef de molen zijn naam dragen. In het bijbehorende complex met café en bakkerij van Berenschot is tegenwoordig alleen nog een slijterij gevestigd. Herman van Vel-

♦ Het Berenschot-complex in 't Woold omvat watermolen, restaurant en slijterij, vroeger ook bakkerij en café. (Foto Willem Hissink)

zen uit Hengelo schreef het bekende dialecttoneelstuk 'Um den olden Beernschot', dat in de Achterhoek al vaak is opgevoerd. Een bekende Berenschot was de generaal Gerardus Johannes, die in het KNIL carrière maakte. Het was de grootvader van genealoog Adriaan en kleinzoon van een Winterswijkse meubelmaker.

De generaal verongelukte in 1941 toen zijn vliegtuig bij Jakarta neerstortte. Uit de vijftig jaar later vrijgegeven rapporten blijkt dat menselijk en technisch falen de oorzaak waren. Sabotage, waarover lang geruchten gingen, is nooit bewezen. In verband met de KNIL-connectie werd in 1989 grote een Berenschot-reünie ge-

houden in de Kumpulan van het koninklijk tehuis voor oud-militairen Bronbeek in Arnhem. En dan hebben we nog Berend Willem (Wim), zoon van de Winterswijkse gemeente-ontvanger. Hij ging na de Eerste Wereldoorlog in Delft studeren en werd oprichter van het Raadgevend Bureau Berenschot.

rubriek over familie- en boerderijnamen door Henk Harmsen suggesties en aanvullingen 0543-472603

Loohuis

Van H. Ruessink uit Bredevoort kwam een reactie op de naam 'Loohuis' (Wortels 28-10), waarvoor dank. Uit het 'Steinfurter Lehenbuch' blijkt dat het goed al ouder is dan we vermeldden. We gingen uit van 1410 als oudste vermelding, maar het ge-

noemde leenboek vermeldt al in 1315/1317: „Herman van Bermetvelde holdet das Lohus in den kerspel to Alden". Niet alleen in de Aaltense, ook in de Bredevoortse doop- en trouwboeken komen een aantal oudere leden van het geslacht voor. Zo zien we als doopgetuigen Werner te Loohuys in 1641, Jan te Lohuys in 1642 en Wessel te Loo(huys) in 1644. In 1645 verstaat de dominee het dialect verkeerd als hij 'Lubbe-rich ten Looss' als doopgetuige noteert. Ook wordt de naam elders als 'Loss' genoteerd. In het trouwboek van Bredevoort komen de huwelijken voor in 1643 en 1645 van Jan te Loohuysen Wessel te Loo(huys), soldaten onder Ploos van Amstel. Berent te Loohuys (Loss) was getrouwd met Hilleken Haartmans en ze doopten kinderen in 1696, 1699 en 1705.

R.D. 18/11-1995

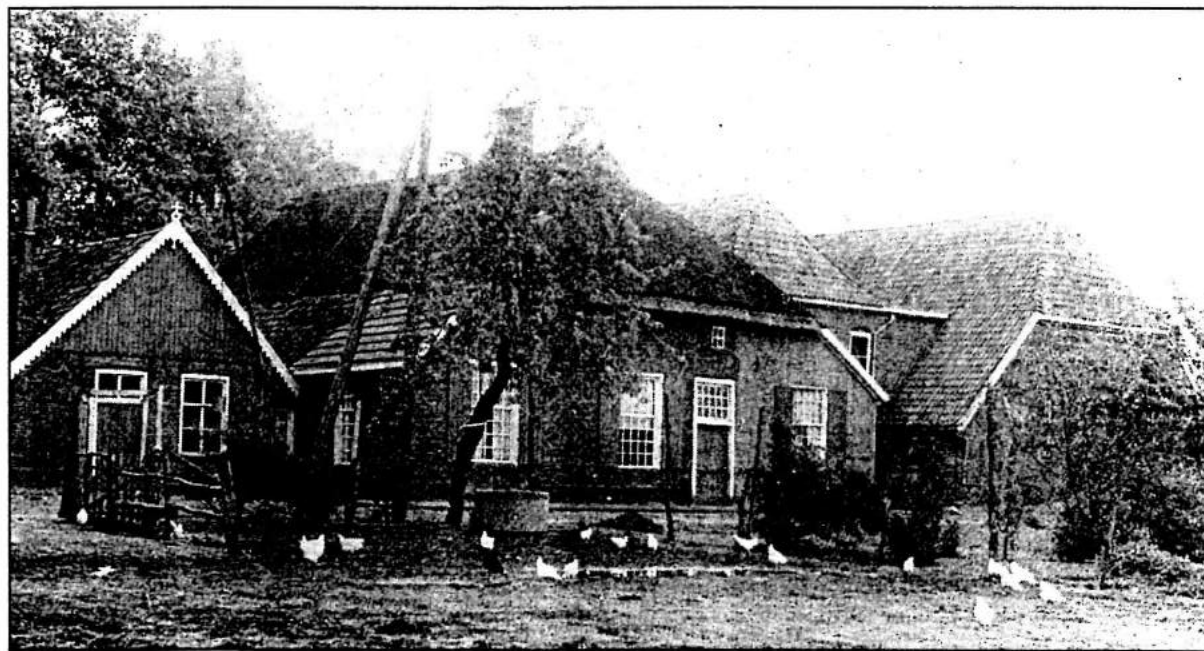
rubriek over familie- en boerderijnamen door Henk Harmsen
suggesties of aanvullingen: 0543 472603.

Tot de bekende Achterhoekers behoren Hans en neef Jan Manschot, respectievelijk directeur van Atag in Ulft en muzikant van Normaal en Boh Foi Toch. In Aalten is het Manschotplein een herinnering aan de vroegere kammenfabriek Ten Dam/Manschot. Een echte Achterhoekse naam. Hermine Manschot-Tijdink uit Doetinchem verdiepte zich in de familiegeschiedenis en gaat daarbij terug tot in de Middeleeuwen. De familienaam Manschot komt van een zogenaamde droebel, een groepje van drie dicht opeen gedrongen boerderijen tussen Harreveld en Zieuwent. Hieraan herinneren de straatnaam Manschotterweg en de naam Manschot op de tegenwoordige boerderij van Penterman, gebouwd in 1954. Het oude stamhuis Manschot (zie foto) is in 1953 gesloopt. Tot 1832 werd het nog bewoond door de Manschots; in dat jaar overleed Garrit-Jan Manschot kinderloos. In 1840 werd het huis herbouwd. De twee andere voormalige Manschot-erven bestaan in feite ook nog: het zijn de tegenwoordige huizen Wieggers en Hulshof (nu bewoond door Ten Have).

Omgracht

Het goed Manschot, vanouds eigendom van de Heer van Middachten, was vanouds een van de oud-

Manschot: van droebel tot familienaam

♦ Het oude erf en stamhuis Manschot bij Zieuwent, gebouwd in 1840, gesloopt in 1953. (Foto Hermine Manschot)

ste niet-leenroerige, dus vrije goederen in de omgeving van Lichtenvoorde en had nauwe banden met de havezate Harreveld. Het was waarschijnlijk ook omgracht en had dus een zekere allure. Hermine Manschot zet daarom grote vraagtekens bij de uitleg die de Twentse naamkundige B.J. Hekket aan de familienaam geeft, namelijk Man's kate, dus zoveel als 'keuterboerderij van Man' (vgl. Berenschot=Berends kaart). In een akte uit 1627 heet het erve 'die Manschotere'; hierin zit het woord schater of schutter, dat

was iemand die toezicht hield op een marke en het recht had vreemd vee van niet-gerechtigden te schutten, dat wil zeggen in een schuthok of schot te vangen om het tegen betaling van boete terug te geven. Inderdaad ligt het Manschot erg afzonderlijk, bij de ingang van de vroegere Zieuwentse marke. Het goed Manschot moest pacht in natura voldoen aan de Heer van Middachten. De drie broers Johan, Wyllem en Wychertt, die elk een erf bewoonden, hielden daarom een boekje bij over de oogstre-

sultaten 'des roges, mancksaett, boeckweytten en haevers'. Op de kaft staat: 't goet Manschot aengaende'. Vermoedelijk bewoonde

Johan het hoofderf. Het tweede goed bleef altijd in de familie en wordt nog bewoond door de familie Wieggers, afstammelingen

In reactie op de aflevering van vorige week reageerde mevrouw Berenschot uit Woold met een aanvulling.

Café en bakkerij staan al sinds mensenheugenis bedrijfsmatig geheel los van het molenbedrijf, aldus de lezeres, al liggen ze wel

Berenschot

vlak bij elkaar. De bakkerij is al drie generaties lang in handen van de familie Berenschot, maar dat is een heel andere tak

van Wychertt te Manschotte. Het derde erf kwam al gauw in andere handen: Clumperinck, in de achttiende eeuw Hulshof, later Kock en nu Ten Have.

Fraai is de oude situatie te zien op een kaart van Jacob van Lindt uit 1650.

Droebel

Droebels zijn typisch voor de omgeving van Lichtenvoorde. Kleine boerderijgroepjes, soms met een gezamenlijk erf, waarvan de bewoners sterk op elkaar zijn aangevoelen, sterker nog dan in een gewone noaberschap. Men zou er de oorsprong van het brinkdorp in kunnen zien. Ook de drie Manschot-pachters vormden tot 1832 een hechte eenheid. Ze leenden elkaar geld, waren noabers en huwden over en weer, met name tussen de families Wieggers en Hulshof.

In 1819, toen het bezit van de familie Baron van Rouwenoot werd verkocht (deze was toen eigenaar van 't Manschot), kwamen de pachters Garrit-Jan Manschot, Jan Hendrik Wieggers en Hermanus Hulshof voor 28.130 gulden in bezit van het hele Manschot. Hierna zien we de drie bewoners zich onafhankelijker van elkaar gaan opstellen, vooral als in 1832 de laatste bewoner met de naam Manschot overlijdt.

dan die waaraan de watermolen zijn naam te danken heeft. Bakkerij en slijterij staan ook tegenwoordig nog helemaal los van de watermolen en het restaurant, die door de familie Buunk worden geëxploiteerd. Het café bij de bakkerij werd in 1979 gesloten.

G.D. 25-11-1995

rubriek over familie- en boerderij-
namen door Henk Harmsen
suggesties en aanvullingen 0543-
472603

Een interessante, echt Achterhoekse familienaam is **Planten**. De familie heeft generaties lang kundige geneesheren voortgebracht. Zoals de bekende stadsgeneesheer en tevens burgemeester van Doetinchem, E.J. Planten (1768-1832), naar wie aldaar een straat is vernoemd.

Deze man heeft zich op velerlei gebied verdienstelijk gemaakt. Zo was hij ook bestuurslid van het Departement Doetinchem van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en als zodanig betrokken bij de oprichting van een bibliotheek en van een spijnschool, waar verarmde stadsgenoten tegen betaling vlas tot garen konden spinnen. Over deze waardige figuur schreef de Doetinchemse historicus A. Kisman in 1992 een boekje. Mr. E.G. Planten uit Bloemendaal heeft zich verdiept in zijn familiegeschiedenis. Hij kwam te weten dat er drie takken zijn, stammend uit Kotten bij Winterswijk, Doetinchem en Varsseveld. Mogelijk heeft de boerderij 'de Plante' in

De Planten-familie grossiert in medici

Kotten aan alle drie de naam verleend. Het moet dan wel een heel oud goed zijn, want de familienaam komt al vóór 1500 in de Achterhoek voor. Ook 'De Plante' bestaat nog altijd, als de woning van Coen en Gerry Huiskamp aan de Fukinkweg 3 in Kotten.

Pastoor

De Varsseveldse tak, die van de Bloemendaalse genealoog, begint met Gerrit Planten die in 1562 geboren werd. Alle Plantens gingen tijdens de hervorming over op de nieuwe leer, behalve Adam uit Varsseveld, die pastoor in Bochoit werd.

De Varssevelders drevén een herberg annex wijnhandel. Verder was telkens een van hen Voogd van Wisch, wat zowel Terborg als Varsseveld omvatte. In deze functie werden ze -doorgaans bij erfopvolging- benoemd door de graven van den Bergh uit 's-Heerenberg. Dat ging zo door tot de Bataafse revolutie.

Rond 1660 werd Derk Planten chirurgijn in Varsseveld. Sindsdien en zelfs tot nu toe zijn er steeds medici in de Plantenfamilie geweest, die hun praktijk vooral in de Achterhoek en Twente uitoefenden.

De chirurgijn was een geneesheer zonder academische opleiding, die meestal op het platteland zijn werkgebied had. Hij deed zijn kennis op tijdens een leerjaar bij een oudere collega. De volleurde chirurgijn kon wonden behandelen, tanden trekken, aders laten, gebroken beenderen zetten en le-

dematen amputeren, alsmede baardscheren en pruikenmaken. Maar de interne geneeskunst mocht hij niet uitoefenen; die moest hij aan de universitair geschoolde dokters overlaten. Chirurgijn Derk Planten in Varsseveld schoor ook klanten, want hij werd meestal 'de barbier' genoemd.

Een kleinzoon van Derk, Gerrit of Gerardus, werd scheepschirurgijn bij de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Hij voer met het schip 't Huys den Eult, genaamd naar een kasteeltje bij Amersfoort, op 18 mei 1741 met Marsdiep bij Texel uit.

Familie-genealoog mr. E.G. Planten, die ons deze historie toezond (waarvoor dank), vroeg zich af waarom deze Achterhoeker het zo ver van huis zocht. Het antwoord is waarschijnlijk dat hij al een broer en zuster in Amsterdam had wonen en dat al een streekgenoot, ene Goossens uit Winterswijk, hem was voorgedaan als scheepschirurgijn, eveneens op de 't Huys den Eult.

In november 1741, na een reis van 170 dagen, arriveerde het schip van Gerrit in Kaapstad. Daar leverde hij, zoals voorgeschreven, zijn eerste rapport voor de VOC-heren in Amsterdam in. Op dat moment waren er al 74 van de 243 opvarenden overleden. Dat lijkt dramatisch, maar voor toenmalige begrippen viel dat aantal nog best mee, aldus mr. Planten. Naar de beschrijvingen te oordelen waren de meesten aan longontsteking, de gevolgen van bedorven voedsel

♦ Boerderij 'De Plante' in Kotten bij Winterswijk is vermoedelijk het oudste stamhuis van de familie Planten. (Foto Willem Hissink)

en scheurbuik ten gevolge van te eentonige voeding en vitaminegebrek overleden. Ook de chirurgijn zelf ont kwam er niet aan. Hij stierf kort na aankomst van zijn schip in Batavia. Zijn broer Derk was chirurgijn in Enschede en had weer twee zoons die hem opvolgden, Jacob in vaders praktijk en Gerrit in het Gelderse Hengelo. Even terug naar Varsseveld. Evert

Jan, de derde zoon van Derk uit 1660, vestigde zich als chirurgijn in Doetinchem. Zijn zoon en naamgenoot, de aan het begin van dit artikel genoemde E.J. Planten, studeerde aan de universiteit van Harderwijk en was daarmee de eerste 'echte arts' in de familie. Daarnaast was hij ook burgemeester van Doetinchem. Zijn zoon Evert Godfried, die hem zou opvolgen, stierf als medisch stu-

dent in 1820 in Leiden. Een broer van de dokter/burgemeester was de Steenderense predikant Cornelis Planten, van wie vier nakomelingen ook weer medicus werden. Een van hen was dr. A. Th. Planten, arts in Neede en Hilversum, mede-oprichter van de oudheidkundige vereniging De Graafschap en vader van de genealoog. En zo is het kringetje weer rond.

86 2-12-1995

rubriek over familie- en boerderijnamen door Henk Harmsen
suggesties of aanvullingen: 0543-472603.

Genealogie gedijt soms bij puur toeval. Dat merkte onlangs de Wehlse genealoog Joop Olminkhof, die in het Utrechtse Rijksarchief een onbekende tak Nienhuis kon traceren in Rietmolen, gemeente Neede.

Olminkhof bracht in 1990 zijn grote familieboek Harbers uit. De oude hessenherberg 't Niënhuis bij Lintvelde/Beltrum, het geboortehuis van zijn moeder, kwam door aantrouwen in handen van Harbers, maar werd oorspronkelijk bewoond door een gelijknamige familie Nienhuis. Al in 1583 komt 'Johann zum Nienhaus in Vogtei Beltrum' voor. Het Niënhuis was toen al een groot landgoed, gezien de jaarlijkse pacht van 17 molder rogge, 8 molder boekweit, 24 pond vlas en 20 daalder in geld. Oud-oom heerroom Harbers maakte in 1897 transcripties van de oude akten op 't Nienhuis vanaf ongeveer 1600. Aan de hand hiervan begon oom en medicijnstudent Joep Harbers een jaar

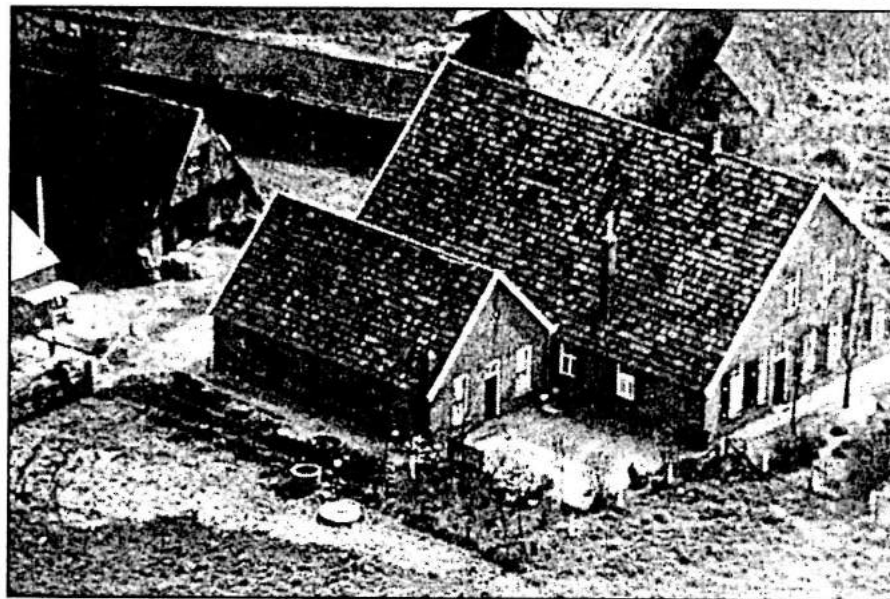
Nienhuis-tak door toeval opgespoord

of twintig later een stamboom. Deze begint bij Geerdts Nienhaus, die leefde rond 1584. Zijn kleinzoon werd Jan ten Nienhuis tot Neede genoemd. Hij is wel op 't Niënhuis geboren, maar trouwde in Neede met Johanna te Giffle en had er elf kinderen. Later schijnt hij naar 't Niënhuis terug te zijn gegaan.

Een kleinzoon weer van Jan was Willem Nienhuis. En van deze telg was tot dusver niet bekend waar hij was gebleven.

Hofman

Olminkhof, in het Utrechtse Rijksarchief zoekend naar gegevens over de Wehlse kerkgeschiedenis, vond bij een collectie archiefstukken van het grootseminarie Rijssenbrug de collectie van pastoor Hofman, wiens grootmoeder ook van het Nienhuis kwam. Omdat hij doof was en zijn priesterambt niet meer kon uitoefenen, verdiepte Hofman zich in de Achterhoekse kerkgeschiedenis. Hij beschreef echter ook waar Willem Nienhuis naar toe is gegaan. Hij blijkt onder Haaksbergen gewoond te hebben en getrouwd te zijn met Johanna Assink. Naar haar familie is mogelijk het Assinkbos genoemd. Willem en Johanna woonden op de boerderij 't Lönneker in Rietmolen, die nog steeds door de familie Nienhuis wordt bewoond. (Tegenwoordig is het een transportbe-

♦ Boerderij 't Lönneker in Rietmolen in de jaren '50. (Foto Henk Kormelink)

drijf, zand- en grinthandel aan de Flipsweg 13a). Van de twee zonen werd Antonius in 1805 in Rietmolen gedoopt als 'Nijenhuis'. Hij werd priester en overleed in 1867. Van de andere zoon Gerrit-Jan Nienhuis stamt de familie in Rietmolen af, die als enige nog de naam Nienhuis voert. In Beltrum komt de naam

(Te) Nijenhuis voor. De tak van Olminkhof is in mannelijke lijn uitgestorven. 't Nienhuis bij Lintvelde is een voormalige hessenherberg, die veel lijkt op 't Reijrink in Zwolle bij Groenlo; de bewoners waren met elkaar verwant. Volgens een inscriptie dateert het pand uit 1717. Er werden markte-vergaderingen gehouden en er overnachten veel veedrijvers en hessenkooplui, die met hun nering over de hessenweg Bocholt-Aalten-Lebbenbrugge trokken. Bij de herberg was een hessenschuur, waar de karren door grote deuren aan de ene kant en in en aan de andere kant weer uit konden rijden. Dat was gemakkelijk, want dan

hoefden ze met hun paarden niet achteruit te rijden.

Een oud familieverhaal wil dat er in huis kookpotten waren, die speciaal voor de joodse bezoekers werden gereserveerd. Ze waren 'koosjer'; er mocht geen varkensvlees in worden gekookt. De joden maakten in het roet onder de pot een merkteken om zeker te weten dat ze eten kregen uit een koosjere pot. Maar een dienstmeid kon het merkteken feilloos namaken, en zo aten de joden zonder het te weten toch vaak uit een 'bedorven' pot.

Op een helaas nogal vage foto uit de periode 1905-1910 zien we het Niënhuis schuilgaand achter leilinden, met duiventil en fraaig snoeide heg. 'Het Niënhuis, Beltrum bij Groenlo' luidt de tekst opdruk.

Nog een aardige herinnering vertelt Joop Olminkhof. In zijn jeugd sneed hij in een beuk naast het huis zijn initialen, zoals zijn oudere neven al eerder gedaan hadden. Toen hij in de jaren '60 of begin jaren '70 terug kwam bij zijn moeders geboortehuis zocht hij de letters, waarvan hij zich herinnerde dat hij ze in de boom had gekerfd. Ze waren niet meer te zien. Tot hij ontdekte dat ze meters hoger zaten dan waar hij ze verwachtte. Hieruit blijkt dus dat bomen niet alleen aan de bovenkant groeien, zo concludeert Olminkhof.

SD 9-12-1995

Garben: van deserteur tot mensenredder

rubriek over familie- en boerderijnamen door Henk Harmsen
aanvullingen of suggesties: 0543 472603

In de familie Garben gaat het verhaal dat een Franse deserteur de stamvader zou zijn geweest. Een van de nakomelingen blijkt zelfs in het bezit te zijn van een slagernes, dat gemaakt zou zijn van de sabel van die deserteur. Op papier echter heeft Johann Heinrich Garben de oudste rechten. Hij kwam uit Apeldoorn en overleed in 1815; zijn zoon Jan Hendrik trouwde in 1828 in Bergh met Theodora Menting uit Dichteren. Van hen stammen alle Garbens af. Veel nakomelingen zijn er niet en Garben bleef een weinig voorkomende naam. Bij de volkstelling van 1947 waren er maar achttien naamdragers in heel Nederland, waarvan twaalf in Bergh (Azewijn en Stokkum). De naamsbetekenis is onzeker. Zowel de afleiding van het Duitse beroep van Gerber (leerlooier) als van de voornaam Gerben is mogelijk. Een mogelijke voedingsbodem voor het verhaal van de vreemde afstamming is, dat Johan Hendrik bij zijn huwelijk geen attest van zijn vader kon tonen. In Apel-

doorn werd daarom in 1828 een akte van notoriteit (bekendheid) opgesteld, waarin vier inwoners van Apeldoorn (onder hen een papiermaker) verklaren dat ze de vader van Johan Hendrik wel gekend hebben, namelijk Johann Heinrich Garben, die begin 1815 was overleden. Klaarblijkelijk is van zijn overlijden onder een verkeerde naam aangifte gedaan en vond men hem daarom niet terug in het overlijdensregister. Johann Heinrich was katholiek en gehuwd met de gereformeerde Sophia Janssen.

Appeldorn/Apeldoorn

De stamboomonderzoekers zijn lang op het verkeerde been gezet doordat Johan Hendrik Garben is gedoopt door de dominee van Wertherbruch in 1794. Omdat dit kort bij het dorp Appeldorn onder Kalkar ligt en Johan Hendrik in het Berghse bevolkingsregister staat ingeschreven als afkomstig uit Rees, richtte het onderzoek zich aanvankelijk op het Duitse Appeldorn in plaats van Apeldoorn, waar ze in werkelijkheid vandaan kwamen. Uit de doopakte van Johan Hendrik blijkt dat de ouders vanuit 'Appeldorn im Gelder-Lande' (dus Apeldoorn) op reis waren gegaan, omdat ze hun woonplaats uit gebreken nood moesten verlaten. In Wertherbruch klopten ze aan bij Gerhard Bruns, waar de zoon geboren werd. Het doet ons wat denken aan het kerstverhaal, de geboorte in de stal te Bethlehem. Het reizende echtpaar Garben blijft in de Duitse grensstreek hangen, want drie jaar later laat het bij de pastoor in Haldern bij

♦ In 1993 werd een nieuwe straat in de kom van Azewijn genoemd naar Joep en Agnes Garben vanwege hulp aan onderduikers in de oorlog. (Foto Hans Groene)

Rees een dochter dopen, Maria Theresia. Van de ouders wordt vermeld dat het 'peregrini' (vreemdelingen) zijn. Zoon Johan Hendrik en Theodora Menting woonden in Stokkum (gem. Bergh); de moeder Sophia Janssen trok bij hen in en overleed in 1832. Johan Hendrik blijkt al eerder te zijn getrouwd. Uit zijn eerste huwelijk in 1823 met de Stokkumse Alberdina Menting (niet verwant met Theodora) werden twee zonen geboren, Hendrik en Nol, die beiden zonder nageslacht bleven. Dochter Willemina Gerben (!) trouwde met Pieter Johannes Loe-

vering en had wel een groot nageslacht. Johan Hendrik zal met zijn eerste vrouw ook al in Stokkum hebben gewoond. Hij werd daar in 1823 ingeschreven als de gildebroeder 'Hendrik Gerbers'.

Boerenknecht

Bij zijn eerste huwelijk komt Johan Hendrik Garben met een 'legitimatiebewijs'; bekenden van hem verklaren dat hij vanaf zijn twaalfde jaar boerenknecht is geweest in Praest en Grietherbusch. In 1818 kwam hij naar Stokkum, waarschijnlijk als boerenknecht in dienst bij zijn halfbroer Jan

Gerritsen, van wie de Stokkumse Gerritsens afstammen. (Deze Jan Gerritsen was mogelijk een 'onrecht' kind van Sophia Janssen en Jan Gerritsen, werd in 1785 geboren en woonde in Stokkum.) Alberdina overleed en uit het tweede huwelijk van Johan Hendrik Garben met Theodora Menting waren vijf kinderen. Van hen is Johannes (geboren 1832), gehuwd met Johanna R.M. Evers, de Stokkumse stamhouder. Over hun vier kinderen het volgende: -Johanna Maria (1863) trouwde in 1891 met Hendrikus Johannes Berendsen die de stamboom uit-

zocht.

-Hendrik (1864) trouwde in 1894 met Maria Christina Witjes uit Azewijn. Hij woonde in Stokkum. Oudste zoon Jan was huis slaachter. Andere zoon Fons uit 's-Heerenberg, in zijn jonge jaren een vermaard voetballer in Stokkum, is onlangs overleden na een bromfietsongeval. Hendrik was erelid en mogelijk nog mede-oprichter van het Stokkumse Oswaldusgilde. Met zijn zoon Jan vormde hij een vermaard smokkelaarsduo. -Jan (1867) trouwde met Johanna Berendina Dieker, was molenaarsknecht bij Berntsen in Azewijn. Ze vormden de Azewijnse tak en hadden acht kinderen, meest dochters. Onder de vier schoonzonen uit Wijnbergen waren, naast Hent Winters op de Wals, drie Tonen: Toon Hieltjes, Toon Kock en Toon Thuijs. Dochter Anna trouwt Gert Heunders uit Stokkum. Zoon Aloisius trouwt met Truus Peters uit Lent en zorgt dat de Azewijnse tak niet uitsterft. Joep en Agnes in Azewijn bleven ongehuwd en woonden bijeen. Ze kregen begin 1980 de hoge Israelische onderscheiding Yad Vashem voor hun geweldige hulp aan onderduikers en geallieerde piloten in de Tweede Wereldoorlog. Voor Joep kwam deze eerpostuum; hij was in oktober 1979 overleden, Agnes overleed in oktober 1983. Ze maakten deel uit van een actieve verzetsgroep in Azewijn. Daar is in 1993 een straat in de kom naar hen genoemd, de Garbenstraat. -Berendina (1870) trouwde met Joannes Theodorus Smits uit Zeddam, het paar vestigde zich op de Speelberg in Emmerich.

G.D. 16/12-1995

Café in Velswijk stamhuis van familie Kumeling

In de familie Kumeling bleven nogal wat telgen ongehuwd. Degenen die wel trouwden, bleven doorgaans dicht bij huis, letterlijk of figuurlijk. Zo waren er telkens twee huwelijken Kumeling met Goossens, Beekman en Bern(d)tsen, al zitten daar soms wel eeuwen tussen. Genealoog Wim Kümeling uit Zevenaar heeft zijn oudste stamvader kunnen traceren in het Duitse Stadtlohn in 1656.

Veel verder zal hij ook niet in de historie terug kunnen, omdat de boeken van de Sankt Otger-Kirche in Stadtlohn bij een grote kerkbrand van 1623 verloren zijn gegaan. Wat in het familie-onderzoek vooral opvalt is het grote aantal van achttien verschillende schrijfwijzen van de naam; de genealoog zelf pleit ervoor om puntjes op de u te zetten, hoewel zijn vader nog Kumeling heet. De naam neigt vanzelf naar veel spellingen; ze werd in het verleden met K of C geschreven, met oe, o, u, ue en ü, met m of mm, met ingh, ings, inck, inken ing. Ook de vorm Kümmerinck komt voor (Lathum 1789).

De naam kwam in het Oostgelderse terecht doordat Tönnis Kumelinck uit Stadtlohn in 1656 trouwde met de Didamse Marijken Coenerick. Het paar woonde in Groessen. In rechte mannelijke lijn zien we vervolgens Joannes Kommelings (1661), Gerardi Kommelingh ofwel Kuemeling (1691), Michael Kuemeling (1716 Oud-Zevenaar), Gerhardus Kumeling (1751 Zevenaar), Michiel Kümeling (1791 Doesburg), Gerhardus Kumeling (1826 Steenderen), Gerardus Kumeling (1854 Zelhem), Johannes B. Kumeling (Jan, 1881-1942 Zelhem) en Wil-

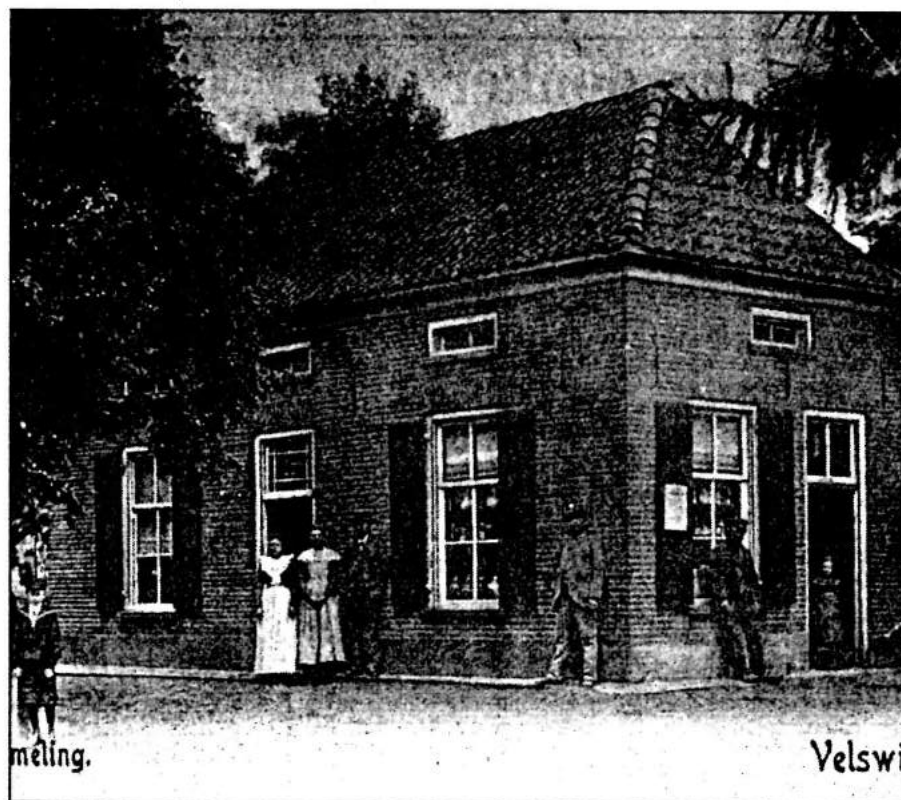
rubriek over familie- en boerderijnamen door Henk Harmsen
aanvullingen of suggesties:
0543-472603

helmus H.M. (1932 Zelhem). Laatstgenoemde is Wim uit Zevenaar. De stamboom werd me ter hand gesteld door Gerard Kumeling in Zeddam, geb. 1927, en zijn vrouw Mientje Span.

Jenever

Als het Achterhoekse stamhuis is te beschouwen het café Kumeling in de Velswijk, gemeente Zelhem. In december 1880 werd het ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel door klompenmaker Gradus Kumeling, de opa van Gerard en Wim. Gradus handelde in koloniale en grutterwaren; zijn dochters Lineke en Grädeken verkochten ellegoed en maakten er kleren van.

Het verhaal wil dat Kumeling zijn vaatjes jenever liet meebrengen bij een groothandel in Terborg door Velswijkse boeren die daar vette varkens moesten afleveren. De boeren keerden merkwaardigste vast in vrolijke stemming terug. Wat de kastelein niet wist, was dat ze onderweg met

♦ Het café Kumeling met rechts de winkel in de Velswijk rond 1910. Voor de cafédeur in de voorgevel Gradus Kumeling met dochters Lineke en Grädeken. (Foto G.J.M. Kumeling)

een handboor een klein gaatje in zijn houten jenevervat maakten en met een strohalm het kostelijke nat opzogen...

Ook brachten boeren gist mee in Zutphen voor de bakkerij van Kumeling, die er rond 1920 bijkwam. Op een dag kwamen de

klanten de broden terugbrengen. Wat de boeren onderweg met de gist hadden uitgevreten zal wel altijd een raadsel blijven, maar van veel frisheid zal hun daad zeker niet hebben getuigd.

Geld was 'betuun' (schaars) en daarom ruilden de boeren vaak

hun eigengekarnde boter voor winkelwaar. De boter werd dan door Kumeling per kruiwagen naar een opkoper in Doesburg gebracht.

Post

De Kumelings hebben een forse

stempel gedrukt op de Velswijk en de rk parochie Keijenburg, waartoe de buurtschap behoort. In het boek 'Spitten in het verleden' over Keijenburg (1993) zien we Bernard Kumeling met strohoed en sjerp pontificaal staan op een foto van het schuttersgilde St. Jan met de notabelen van het dorp in 1913, bij gelegenheid van honderd jaar Nederlandse onafhankelijkheid. Bernard (geb. 1881) was een zoon van Gradus en de vader van Gerard en Wim. Hij was raadslid in Zelhem en begon in 1916 bij de post. Het postkantoor stond tegenover het café aan het kruispunt in de Velswijk. Toen dit werd gedegradeerd tot een poststation, werd Bernard in 1924 als 'brievengaarder' overgeplaatst naar de Vinkwijkseweg in Zeddam, waar zoon Gerard het kantoor later overnam.

Jan Kumeling (geb. 1893) nam de zaak in de Velswijk over. Hij was behalve kastelein ook muzikant en is als jonge knaap met pijp te zien op een foto in het voornoemde boek over Keijenburg als violist, die rondging, samen met Hendrik Bergervoet en Hendrik Schennink met hun trekkharmonica's, voor het nieuwjaarswinnen. Op de grond voor hun voeten staat een schoollei met in fraaie sierletters: „Gelukkig Nieuwjaar”.

Toen 't café op een gegeven moment niet meer voldeed aan de vereiste vloeroppervlakte, timmerde Jan Kumeling er simpelweg een serre opzij tegen aan. Zoon Henken Trees Kumeling zetten de zaak nog een tijdlang voort. Het cafépand aan het kruispunt is tegenwoordig een meubelshowroom (Kruisbergseweg 5).

C.D. 23/12-1995

Van Nispen: van lakenhandelaar tot rentmeester

rubriek over familie- en boerderijnamen, door Henk Harmsen
aanvullingen of suggesties: 0543 472603

Bij het landgoed Stillewald in Wehl ligt, zomaar midden in een weiland onder een bomen-groepje, het graf van Lodewijk van Nispen, in leven administrateur van Huis Bergh. De plek koos hij zelf en de volks-

mond wil dat hij er als een Egyptische farao begraven ligt met geweer, honden en paard. Van Nispen, rentmeester van Bergh en de grote heideontgin-ner en bosbouwer van Wehl, was telg van een aanzienlijke familie die al vanaf 1706 veel voor de streek heeft betekend. Een geslacht van rentmeesters, kasteelheren en burgemeesters. Hoe kwamen de Van Nispens achter de grote rivieren terecht?

„We zouden wel graag de aantrekkelijkheden kennen van Aurelia ten Haeghen uit Gendringen, die het gelukte Johan Adriaen van Nispen vanuit Zoetermeer op 27 oktober 1706 in Zeddam ten huwelijk voor het altaar te krijgen.” Zo begint het familieboek Van Nispen (1969), waarvan de bekende streekhistoricus A.G. van Dalen als gelegen-

heids-genealoog een gedegen studie maakte.

Niet het standsverschil maakt het huwelijk van 1706 zo bijzonder, want haar vader Tilman ten Haeghen kwam uit een voornamelijk oud-Berghse familie en was drost van Gendringen en Etten. Johan Adriaen van Nispen kwam uit een familie van rijke Vlaamse laken- en linnenhandelaren, die de leer van Menno Simonsz aanhingen. In 1643 werd zijn grootvader Adriaen van Nispen uit Vlissingen poorter van Leiden; zijn tak werd roomsgezind.

Het was vooral de afstand Zoetermeer-Gendringen, die het huwelijk van 1706 voor toenmalige ver-grippen tot een opmerkelijke verbintenis maakte. Johan Adriaen zal zich dan ook niet op goed geluk in Gendringen hebben gevestigd. Hij had mogelijk uitzicht op een functie in de graafschap Bergh, waar men juist op zoek was naar goedontwikkelde roomsgezinde functionarissen.

Mogelijk ook kwam hij naar Oost-Gelderland als beheerder van de oud-Azewijnse bezittingen van zijn rijke familie, waarvan kasteel de Wesenthorst bij Varsselder het middelpunt was. In het gildeboek van Varsselder wordt in 1746 de jongste zoon Christiaan Frans als schutterskoning vermeld: „een longheer Vris en Vlogrisant”. Het oudershuis stond dus inderdaad onder Varsselder, want alleen ingezetenen werden toegelaten als gildebroeder.

Moord

In 1743 overleed Johan Adriaen. De 'frisse en florissante jonge-heer' Christiaan Frans, getrouwd in 1753, bleef in het Berghse. Via zijn moeder had hij nauwe betrekkingen met Huis Bergh; de band van de familie Van Nispen met het grafelijk huis zou hierna

♦ Het huis Stillewald in Wehl op het gelijknamige landgoed, gesticht door Mr. Lodewijk Van Nispen. (Foto Jan van den Brink)

nog 120 jaar standhouden. In 1754 werd Christiaan Frans van Nispen 'stadtholder' (plaatsver-vanger van de graaf) en schepen van Panterden, tevens Berghs rentmeester van de Bylant en Over-Betuwe. Hij werd als zodanig aangesteld door de 'dolle graaf' Jan Baptist van Hohenzollern Graaf van den Bergh. De be-noeming had veel voeten in aarde, omdat Van Nispen niet de ge-reformeerde staatsgodsdienst aanhing. Het gezin woonde waar-schijnlijk op de Raeyhof bij Pan-terden, een Berghs herenhuis, later op de Gelderse Waard bij Oud-Zevenaar, waar Christiaan de os-senweiderij invoerde. Aardig de-tail: in de Zevenaarse

trouwboeken werd zijn naam als 'Van Ispelen' genoteerd en nog spreken streekbewoners vaak van 'Van Nispele' of 'Van Nispere'. Rentmeester Christiaan Frans kwam gewelddadig om het leven. In mei 1765 betrapte hij tijdens een rit te paard in de Panterdense Waard in een hooiberg een boer-tenknecht met een dienstmeisje. Dat was me wat! De knaap schrok zo dat hij Van Nispen pardoes met een mes in de zijstak. In de familie wordt het horloge met etui van de vermoorde bewaard, waar het bloed nog op zit. Hij werd in Elten begraven; de dader zou volgens familieoverlevering zijn gevlucht en in Duitsland verder een kloos-terleven hebben geleid.

Twee zoons dragen onze stam-boom nu verder: Jan Baptist (1754-1823) en Carel Herman (1764-1829). Beiden werden rentmees-ter van Bergh, Carel Herman was tevens heer van Panterden en van Huis Sevenaar. (Het kasteel in Zevenaer wordt nog altijd door Van Nispens bewoond). Jan Baptist, die op kasteeltje de Pa-devoort in Zeddam woonde, werd in zijn latere leven geestesziek en het toezicht over de bossen in Bergh werd nogal verwaarloosd. Hij lag met iedereen overhoop, leed aan hoogmoedswaan en noemde zich baron. In 1788 werd hij in een Keuls verpleegklooster ondergebracht en zijn jongste broer Carel Herman nam zijn

taak over. Deze Carel Herman werd in de adelstand verheven: zijn zoon Carel (1807-1870) was lid van de Eerste Kamer en burge-meester van Zevenaer.

De laatste Van Nispen in dienst van Huis Bergh was Mr. Lodewijk Carel Jacob Christiaan Frans (1790-1872), geboren in België als zoon van Mr. Jacob Jan en klein-zoon van de vermoorde Chris-tiaan Frans. Lodewijks rijke schoonvader Mr. J.N. Hoevel was administrateur van de graaf Van den Bergh en die functie kreeg ook Lodewijk. Hij bleef ruim een halve eeuw in grafelijke dienst. Hij was, aldus Van Dalen, een ge-voelsmens. Zo gaf hij spontaan 2500 gulden mee aan O.P. van der Renne, die in de Byvanck bij een jachtpartij per ongeluk iemand doodschoot en naar Duitsland de vlucht nam. Een gok, want dat de nazaten later het geld met rente zouden terugbetalen wist hij op dat moment niet.

Van Nispen fungeerde als lid van Provinciale Staten, burgemeester van Bergh en vervolgens tot zijn tachtigste jaar als lid van Gedeputeerde Staten. Met geld van zijn eerste vrouw maakte hij de Wehl-se heide tot bos. Hij deed ook zeer veel voor de landbouw, de gilden en gemene beweedingen en ont-ving zeer hoge Nederlandse, Duit-se en Luxemburgse onderschei-dingen. Op 8 mei 1872 overleed hij op zijn landgoed 't Stillewald in Wehl, waar hij werd begraven. Vroeger werd verteld dat je 's avonds laat beter niet langs het graf kon gaan, want Van Nispen had geen rust gevonden en belet-te je de doorgang. Naar zijn jong-ste zoon, burgemeester van Doe-tinchem, is in die stad een straat genoemd en een kleinzoon was burgemeester van Winterswijk. Ook zitten nog nazaten van Lode-wijk in Indonesië en Zuid-Afrika.

G.D 30/12-1995